

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української філології та славістики

Кваліфікаційна робота
з української мови

ОКАЗІОНАЛЬНА НОМІНАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ
ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА
СПЕЦИФІКА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Студентки групи СОукр 60-18
факультету германської філології,
форма здобуття освіти: денна,
освітньо-професійна програма
Українська мова і література,
англійська мова, редагування
освітніх видань,
спеціальність 014 Середня освіта,
спеціалізація Українська мова і література ,
Луговської Ірини Миколаївни

Допущена до захисту
«___» _____ року

Завідувач кафедри

(підпис) *(ПІБ)*

Науковий керівник –
доктор філологічних наук,
професор Валюх Зоя Орестівна
Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2019

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY**

Department of Ukrainian Philology and Slavic Studies

DIPLOMA PAPER

**OCCASIONAL WORDS IN UKRAINIAN POETRY DISCOURSE:
STRUCTURAL-SEMANTIC SPECIFICITY AND FUNCTIONAL-STYLISTIC
CLASSIFICATION**

Student of Group 60-18

Faculty of German Philology,

Form of education: daytime,

Program of studying

Ukrainian language and literature,

English language, Editing field of study

014 Secondary education,

specialty Ukrainian language and
literature,

Luhovska Iryna Mykolaivna

Scientific supervisor:

Doctor of Philology, Professor

Valuh Zoya Orestivna

National scale: _____

Score: _____ ECTS: _____

(signature) (surname and initials)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ	6
1.1. Неологія як наука про нові слова	6
1.2. Лінгвістичний статус понять «неологізм», «оказіоналізм» та «потенційне слово»	12
1.3. Диференційні ознаки оказіоналізму	18
1.4. Поетичний дискурс як тло функціонування індивідуально-авторських новотворів	23
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	29
2.1. Лексико-семантичні оказіоналізми	29
2.1.2. Анімалістичні компоненти	30
2.1.3. Рослинні компоненти	33
2.1.4. Кольорокомпоненти	35
2.2. Граматичні оказіоналізми	39
2.2.1. Іменникові інновації	41
2.2.2. Прикметникові інновації	42
2.2.3. Дієслівні інновації	47
2.2.4. Прислівникові інновації	48
2.3. Словотвірні особливості оказіоналізмів	49
2.3.1. Граматичні особливості	52
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ОКАЗІОНАЛІЗМІВ	58
3.1. Функції оказіоналізмів у поетичному тексті	58
3.2. Оказіональна експресія та засоби її забезпечення	71
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	85
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	93
ДОДАТКИ	94
SUMMARY	116

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серцем кожної нації є мова. Як відомо, це динамічна структура. Особливо рухливим її рівнем визначають лексичний, адже нові лексеми виникають під впливом суспільно-політичних та культурно-історичних подій. Лексичний склад наповнений історизмами, жаргонізмами, архаїзмами, інтернаціональними словами чи навіть пуризмами. Новотвори ж української мови диференціюють як неологізми, які створюють з метою позначити та витлумачити нове явище чи предмет. Вони виникають як реакція на зміни в суспільстві.

Проте існують лексеми, які не є загальноприйнятими, не визначені словниками та продукуються у художньому літературному просторі. Про їх значення можна лише здогадуватися. Такі слова визначають як okazіоналізми. Вивченням okazіональних номінацій займалися такі українські мовознавці, як-от: Г. М. Вокальчук, Ж. В. Колоїз, О. А. Стишов, А. М. Нелюба, О. М. Турчак, Д. В. Мазурик, О. О. Тараненко. Тож досліджено, що ці одиниці репрезентують широкий спектр емоційно-експресійної лексики, додають точності висловам, створюють неповторну та оригінальну картину, дають можливість уникнути небажаних повторів чи кліше.

Однак оскільки не має укладених словників чи схем щодо пояснення шляхів утворення okazіоналізмів, важливо дослідити статус, ознаки, типи зазначених номінацій. До того ж цікаво дослідити різноманіття okazіоналізмів щодо того, яким автором і як вони були створені, з'ясувати мету їх уживання у творі та авторську концепцію загалом. Визначити ставлення читачів до вживання авторами okazіональних лексем, обґрунтувати питання необхідності таких новотворів..

Об'єкт: okazіональна номінації у поетичній мові.

Предмет: структурна, семантична та функційна специфіка, стилістичні функції okazіональних одиниць в українському поетичному дискурсі.

Мета роботи – дослідити структурні, семантичні та функційні ознаки okazіоналізмів в українському поетичному дискурсі.

Поставлена мета передбачає виконання таких основних **завдань**:

- 1) опрацювати основні підходи до витлумачення okazіоналізмів в сучасному мовознавстві, визначити суть та функційну специфіку поняття «okazіоналізм»;
- 2) з'ясувати домінантні типи okazіоналізмів у творчості різних письменників;
- 3) визначити місце okazіоналізмів серед інших новотворів української мови;
- 4) структурувати та класифікувати okazіональні одиниці;
- 5) визначити структурно-семантичні особливості та стилістичні функції okazіональних одиниць;
- 6) довести або спростувати необхідність вживання okazіональних слів автором;
- 7) зафіксувати статистичні дані щодо сприймання реципієнтами okazіональних одиниць;
- 8) виявити зв'язок між авторською картиною світу та okazіоналізмами;

Методи дослідження. Основний метод опису okazіональних одиниць – дескриптивний. Методика суцільного вибирання дає змогу дібрати відповідну кількість фактичного матеріалу для класифікації та функційного визначення okazіональних лексем. Метод анкетування було застосовано для визначення рівня освіченості сучасної молоді з термінами «неологізм», «okazіоналізм» та «індивідуально-авторський неологізм». Зіставний метод застосовано для визначення того, як реципієнти співставляють імідж автора з okazіональними одиницями, які він вживає у поетичній мові.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше* здійснено добір з використанням нового фактичного матеріалу, який було

проаналізовано та структуровано з використанням сучасних методів дослідження.

Теоретична значущість роботи: опрацьована група лексики ще не була широко досліджена, тому до наукових відомостей внесено новий лексичний матеріал.

Апробація результатів дослідження. Основні положення праці апробовано в доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» 20 – 22 березня 2019 року.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури, списку ілюстративного матеріалу, додатків та анотації.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ

1.1. Неологія як наука про нові слова

Лексика є найбільш гнучким і змінюваним аспектом будь-якої мови, що неодмінно реагує на зміни в сучасному світі. Лексика відбиває те, як люди сприймають реальність, показує, як мова адаптується до прогресу і досягнень у всіх сферах життя, що відображають постійний її розвиток. На переконання І. С. Присяжнюк, «характерною особливістю лексичного складу мови є здатність до нескінченного його поповнення за допомогою нових слів і значень, сформованих різноманітними шляхами. Посилена зацікавленість в неології пояснюється роллю неологізмів як чинників розвитку мови» (Присяжнюк, 2017, с. 27).

Проблемами аналізу змін у системі та способах функціонування сучасної української мови займалися: Л. О. Ставицька (2000), О. О. Тараненко (2000; 2015), О. А. Стишов (2003), І. А. Самойлова (1999), Т. А. Коць (2010), Д. В. Мазурик (2000, 2002), В. А. Чабаненко (2002) та ін. Дослідженням неологізмів сучасні лінгвісти займаються в різних аспектах, а саме: словотвірному (Н. Ф. Клименко (2008)), лексикологічному (Л. В. Струганець (2002), О. А. Ликов (1976)), соціолінгвістичному (О. С. Кубрякова), активно аналізують новотвори в мові художньої літератури і засобів масової комунікації (О. А. Стишов (2005; 2003), Ж. В. Колоїз (2007; 2015)). Лексикографічний аспект авторських неологізмів української поезії ХХ ст. досліджує Г. М. Вокальчук (2004; 2006; 2010; 2011)» (Медведь, 2012, с.107).

Варто зазначити, що неологія – галузь мовознавства, яка перебуває у стані розвитку, позаяк не має чіткої термінологічної бази, тому неологічна термінологічна система рясніє великим розмаїттям позначень та дефініцій. О. В. Косович зазначає, що «сам об'єкт неології – нове слово – називають по-

різному: новотвір, неотвір, новація, інновація, нова номінація, неономінація, нове найменування, нововведення, неологізм, неонім, неоверб, неонейм тощо» (Косович, 2012, с. 71). У цій роботі послуговуємося терміном «неологізм», оскільки він найбільш поширений. Згідно з точкою зору Ж. В. Колоїз, «основне завдання неології, як свідчать неологічні дослідження, зводиться до з'ясування типології нових слів у мові і мовленні» (Колоїз, 2002, с.78).

На переконання М. М. Медведь, «неологізми з'являються не тільки в бурхливих періодах історії. Вони виникають у мові весь час». І це не лише слова з галузі суспільно-політичної лексики. Це і нові терміни зі сфери науки, літератури, мистецтва, наприклад: *алгоритм, вірусологія, нейрокібернетика* тощо (Медведь, 2012, с.110).

Г. М. Вокальчук зазначає, що «із погляду теорії номінації лексикографований матеріал ілюструє можливості заповнення певних номінативних лакун у лексичній системі мови, сприяє поглибленому вивченню явища оказіональності, уможлиблює прогнозування розвитку словникового складу мови через узуалізацію окремих новотворів». Так, сучасному носієві української мови важко навіть уявити, що в ХІХ – середині ХХ ст. не були загальновідомими і широко вживаними такі значеннево потужні щодо вираження особливостей національного менталітету українців лексеми, як *мрія* (М. П. Старицький), *страдниця* (І. С. Нечуй-Левицький), *юнка, вітровіння* (П. Г. Тичина) та ін. (Вокальчук, 2011, с.27).

Неологізми поділяють на загальнономовні та індивідуально-авторські (оказіоналізми). Останні поширені в українській літературі і становлять окрему групу. Так, зокрема, у поезії Л. В. Костенко є новотвори: *золотаве звечоріння, стрімголова малеча, пензлі богоугодні*, у А. С. Малишка – *огнепоклонники, злотоголово*, у М. Т. Рильського – *розкрилитися*» (Байрачна, 2014, с.99).

М. М. Медведь стверджує, що «появу новотворів зумовлюють два чинники: 1) потреба однослівного позначення певних, здебільшого нових

предметів чи явищ дійсності, для яких у минулому не було спеціальних слів;
2) потреба заміни окремих існуючих слів на нові, бо вони здаються носіям мови незадовільними».

Погоджуємося з М. М. Медведь у тому, що «проблема неологізмів є частиною складного й актуального розділу лінгвістичної теорії, а саме питання взаємовідношення мови і мовлення. Зацікавленість проблемою нових слів зростає, їхнє вивчення стало інтенсивнішим, зокрема слід зазначити таких мовознавців, як: В. П. Сімонок (2000), Г. М. Яворська (2000), Л. П. Кислюк (2008)» (Медведь, 2012, с. 107).

Водночас мовознавці виокремлюють, що причинами виникнення неологізмів є:

- висока «неогенність» ХХ століття;
- події в економічному, культурному, соціальному, громадському житті країни;
- «неологічний бум» (Колоїз, 2002, с.78).

Виняткова «неогенність» ХХ ст., про яку писали дослідники (О. А. Лисенко, Т. М. Гур'єва), зумовила створення нової галузі лексикології – неології – науки, що займається вивчення неологізмів (Туровська, 2005, с.59).

На думку Ж. В. Колоїз «історія вивчення індивідуально-авторських новотворів має давні традиції, бере свої початки від середини ХІХ століття і пов'язується передусім із так званими «кованими словами» та дискусією, що виникла навколо них». Ще в 1870-х роках спалахнула жвава дискусія про не-народні слова – позичені або створені, що їх противники іронічно називали «кованими», які запроваджував тоді М. П. Старицький. Насправді ж у 1850-х роках з-під пера таких загальноновизнаних майстрів, як Т. Г. Шевченко та П. О. Куліш, «рясно з'являються слова, не знані в повсякденному сільському житті» (Колоїз, 2009, с. 58). Як зазначає мовознавиця Ж. В. Колоїз, «насправді практика «кування слів» має значно глибше коріння. Ще Лаврентій Зизаній у своєму «Лексисі» (1596 р.) для пояснення

використовував слова, не лише взяті з книг Святого Письма, але й «деякі творіння вітців церкви» (цит. за Колоїз, 2009, с. 58).

Ж. В. Колоїз зазначає, що «відсутність в українській мові відповідників до реєстрових іншомовних слів спонукала авторів здебільшого перекладних словників до продукування інновацій на основі наявних матеріальних репрезентантів і словотвірних потенцій». У такий спосіб намагалися оновити лексичний склад української мови О. Й. Партицький («Німецько-руський словар», 1867), Ф. М. Піскунов («Словниця української мови», 1873), Є. І. Желехівський («Малорусько-німецький словар», 1882), Є. К. Тимченко («Русско-малоросійський словар», 1897-1899), В. Г. Дубровський («Українсько-російський словник», 1909) та ін. (Колоїз, 2009, с. 58).

У плані становлення і закріплення нової лексичної одиниці в мові значну роль відіграє етап неологізації дійсності, названий умовно стадією соціалізації слова. У багатьох відношеннях закріплення лексичної одиниці у мові забезпечується, передусім, позамовними чинниками, коли нове явище, новий факт залишається в житті, закріплюється суспільною практикою людей і експлікується в лексичній одиниці. Неологізми відрізняються від інших слів лексичної системи особливими зв'язками з часом, що фіксує колективна свідомість, призначенням позначати новий предмет, нове поняття чи явище реальності, нестандартною формою (іноді з нестандартним звуковим оформленням), певною словотвірною та структурною особливістю та своєрідністю семантичної організації (Горбач, 2014, с. 5).

Деякі мовознавці дорікають надлишковій штучності неологізмів, проте проблема диференціації «сфабрикованих» / «несфабрикованих» слів зникає, адже, як переконує Ж. В. Колоїз: «будь-яке новоутворення на момент своєї появи є випадковим для носіїв мови, не має «права громадянства», а тому є «сфабрикованим». І прийняття / неприйняття їх узусом аж ніяк не залежить від того, чи дотримувався їхній автор «нового вимагання» до тих, хто «кує» нові слова: складав їх так, «щоб можна було, стрівши слово вперше, без ніякого пояснення догадатися, що воно визначає» (Колоїз, 2002, с. 59).

У період розбудови та нормалізації української мови саме людська інтуїція була одним із показників схвалення/ несхвалення, прийняття/ неприйняття конкретного індивідуально-авторського утворення кожним окремим індивідумом (адресатом), групою індивідумів, а згодом і суспільством загалом. На думку Ж. В. Колоїз: «Опріч інтуїції, важливим чинником «узуалізації» новотворів виступали також авторитетність джерела їхнього походження та суспільна необхідність у них (так званий соціальний попит на індивідуально-авторську продукцію)» (Колоїз, 2009, с. 59).

Якщо одні тогочасні письменники категорично заперечували доцільність утворення нових слів, як-от М. І. Костомаров, інші, подібно до Я. І. Щоголева, прагнули в будь-який спосіб захистити себе від звинувачень у їхньому «робленні», то треті успішно «кували» їх, незважаючи ні на яку критику, апробували власні витвори через свої творчі доробки, намагаючись тим самим «поширити рамки народної мови». Останнє стосується М. П. Старицького, І. С. Нечуя-Левицького, М. П. Драгоманова, Олени Пчілки, П. О. Куліша та багатьох інших. Як зазначає Ж. В. Колоїз: «Ім певним чином удалося досягти своєї мети, і результати їхньої творчої діяльності у формі неологізмів отримали зелене світло до нормалізованої мовної системи. Індивідуально-авторська продукція, що не змогла подолати бар'єр узусу, назавжди залишилася «знахідкою конкретного випадку» (Колоїз, 2009, с. 59).

У 1861 році в журналі «Основа» з'явилася стаття М. М. Левченка «Замітки про русинську термінологію», де автор пропонує створювати наукові терміни в дусі народної мови, аби їх міг сприймати сам народ, водночас виступаючи проти запозичень у термінології. Про це свідчить і доданий до статті словничок, що містить не більше двох десятків слів, переважно створених самим автором, наприклад, *арифметика – німа щотниця, математика – численниця, електрика – громовина, астрономія – зірниця* тощо (Колоїз, 2009, с. 60).

Як зауважує Ж. В. Колоїз, з 1921 року в складі ВУАН почав функціонувати Інститут української наукової мови, завдання якого полягало, насамперед, в укладанні різногалузевих термінологічних словників, у нормалізації української наукової термінології. До 1932 року в Україні було видано понад тридцять термінологічних лексикографічних праць. У поглядах на засади добору термінологічної лексики протидіяли дві тенденції, які уособлювали мовознавці (крайні та помірковані пуристи), що працювали, відповідно, в Києві і Харкові. Після сфабрикованих справ і процесів багато кого з авторів термінологічних словників, виданих Інститутом української наукової мови, звинуватили в поширенні вигаданих новотворів, а їхнім доробкам приписали «переобтяженість штучними неологізмами» (Колоїз, 2002, с. 60).

Це означало, що спроби розбудувати українську термінологію, яка ґрунтувалася б «на народній основі», були загнані в глухий кут, а українська мова, принаймні наукова, почала звільнятися від «шкідливих» індивідуально-авторських новотворів, що стало однією з перешкод на шляху до їхнього теоретичного осмислення. Воно відбувається принагідно під час аналізу мови тодішнього українського письменства і засобів масової інформації (М. І. Гладкий «Наша газетна мова» (1928 р.), «Мова сучасного українського письменства» (1930 р.); І. І. Огієнко «Смілі новотвори сучасних письменників» (1939 р.) та ін.). М. І. Гладкий, й І. І. Огієнко розглядали поповнення мови новотворами як позитивний фактор її розвитку, вважаючи авторські витвори «живим двигуном зросту кожної мови» (цит. за Колоїз, 2002, с. 60).

У 1949 році (праця «Історія української літературної мови», що вийшла друком у Вінніпезі) для означення індивідуально-авторських новотворів І. І. Огієнко скористався терміном «неологізм». Значно більше уваги присвячено неологізмам у «Курсі сучасної української літературної мови» 1951 року видання за редакцією Л. А. Булаховського. П. Й. Горещький намагається провести межу між тими новими словами, які можуть

претендувати на статус загальнономовних, і тими, що цього статусу ніколи не отримують. Останні П. Й. Горецький ототожнює з «художніми неологізмами, що «з'являються в різних авторів часом, певно, не як запозичення, а як наслідок самостійної словесної творчості» (цит. за Колоїз, 2009, с. 61).

Скромне місце відведено індивідуально-авторським утворенням і в «Сучасній українській літературній мові» 1973 року видання за редакцією І. К. Білодіда. Однак саме в цьому виданні зроблено загалом успішну спробу чітко сформулювати основні причини появи неологізмів, з-поміж яких автор виокремлює «бажання назвати образно той чи той предмет, те чи те явище, поняття, ту чи ту якість, властивість, дію» (цит. за Колоїз, 2009, с. 61).

1.2. Лінгвістичний статус понять «неологізм», «оказіоналізм» та «потенційне слово»

Одним із важливих лінгвотеоретичних завдань неології на сучасному етапі її розвитку постає з'ясування термінологічної відмінності неологізмів від породжених у мовленні okazіоналізмів різних типів. Незважаючи на велику кількість наукових праць у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, присвячених мовним і мовленнєвим утворенням (О. О. Брагіна, В. В. Виноградов (1986), Г. О. Винокур, О. О. Габінська, Н. Ф. Алефиренко (2011), О. О. Земська, В. Г. Костомаров, О. Г. Ликов, В. В. Лопатін, Е. І. Ханпіра, М. М. Шанський та ін.), багато питань залишаються ще ґрунтовно не вивченими: досі не з'ясована природа неологізмів і okazіоналізмів та критерії їхнього розмежування, не розроблена також єдина загальноприйнята теорія okazіональності, а разом з тим і механізм творення okazіональних слів (Гладка, 2009, с. 21).

Прикладне застосування і конкретизацію загальних теоретичних положень неології здійснено у дослідженнях Д. В. Мазурик, М. В. Романюк, Т. А. Коць, Н. В. Стратулат, Н. Д. Бабич (2012) та ін. Не залишилася поза увагою вчених також лексикографічна фіксація нової лексики, здійснена у

словниках неологізмів Д. В. Мазурик і А. М. Нелюби (2014; 2017) (Бойчук, 2011, с. 8). Засади положень, викладених І. Р. Вихованцем (1988) у його працях, дозволяють висновкувати щодо граматичних особливостей творення okazіональних одиниць.

Нові найменування та значення у лексикології називають терміном «лексичні інновації». Однак деякі з них виражені okazіоналізмами, тобто словами та виразами, створеними автором для термінових, моментальних потреб комунікації, для більш точного та образного висловлення його думки. Okazіоналізми звичайно не закріплюються у лексико-семантичній системі мови та зникають. Більш вагомими за своїм значенням для стану лексики сучасної мови є неологізми. У лінгвістиці існують спеціальні критерії, що дають змогу відрізнити okazіоналізми від неологізмів як лексем, що характеризуються частотним вживанням у різних джерелах, не потребують особливих контекстів для реалізації свого значення та володіють словотвірними дериватами (Горбач, 2014, с. 7).

До дискусійних проблем неології належить визначення критеріїв розмежування узуальних та інших видів інновацій. Суперечки щодо неологізмів, okazіоналізмів, потенційних слів існують навколо таких питань:

- 1) визначення основних та обов'язкових термінологічних ознак okazіонального й потенційного, їхньої загальної дефініції;
- 2) визначення okazіонального через визначення полярних явищ чи, навпаки, через ототожнення з іншими мовними явищами;
- 3) з'ясування причин і мотивів появи, функціонального призначення;
- 4) шляхи до набуття загальновизнаного (узуального) статусу тощо (Новікова, 2018, с. 97).

Загальновідомо, що склад нових лексичних одиниць (неологізмів) характеризується неоднорідністю. Тому всі нові слова більшість дослідників поділяють на неологізми загальномовні й індивідуально-авторські. Розрізняють власне неологізми (загальномовні неологізми) та okazіоналізми (індивідуально-авторські неологізми). Межа між цими двома групами нових

слів пролягає на рівні реалізації ними свого функціонального навантаження. Так, формування нової назви може мати номінативну мету (потреба назвати нове поняття для входження до суспільної комунікативної практики). Така нова лексична одиниця функціонально з'являється для багаторазового використання, переходячи з часом до складу активної лексики (за відповідних умов). Це – власне неологізми. Якщо ж новотвір породжено в результаті задоволення експресивно-образної потреби для досягнення певної позаномінативної (естетично-виражальної) мети і він має разовий характер, то такі одиниці розуміємо як okazіоналізми (Бойчук, 2011, с. 8).

Терміни «оказіоналізм» та «оказіональне слово» вважаються загальноновизнаними й використовуються багатьма лінгвістами. Сама назва (від латинського *occasio* – випадок) стверджує, що подібні слова створюються відповідно до певного випадку, до конкретної ситуації. За словами Л. В. Данилової, «...термін «оказіоналізм» – найбільш вдалий на відміну від «індивідуальний неологізм», «слово-саморобка», «поетичний неологізм», «неологізм контексту» та низки інших. У ньому досить чітко визначено специфіку подібних слів, утворених індивідуально конкретним автором: обслуговувати мінімальний контекст, певний приватний випадок, певну мовленнєву ситуацію; ці слова не претендують на те, щоб закріпитися в мові, увійти до загального вжитку» (цит. за Турчак, 2013, с. 300).

Термін «оказіональне слово» вперше запропонувала Н. І. Фельдман (1957), яка пояснювала його як слово, уживане лише один раз у конкретному мовленнєвому відрізку, утворене «на випадок». Однак дослідниця не виключає можливості входження таких слів до загального вжитку, до системи мовних узуальних одиниць. Оказіональні слова – це факти мовлення, зареєстровані як одноразові вживання. Жодних обмежень до їхньої узуалізації немає. До розряду okazіональних слів Н. І. Фельдман вводить і факти індивідуального слововживання (індивідуально-авторські слова). Деякі мовознавці дотримуються такого ж погляду на розуміння okazіональних слів, лише наголошуючи на тому, що до них також

зараховують індивідуально-авторські, які створює автор із виражальною метою й часто зі значним відхиленням від очікуваних «системних» новотворів (Новікова, 2018, с. 98).

Т. Г. Окуневич зауважує, що «виділяють такі критерії розмежування неологізмів та okazіоналізмів: час появи слова (фактор історичного періоду народження слова); наявність – відсутність конкретного автора (для неологізму авторство не є суттєвим, однак для okazіоналізму авторство співвідноситься з конкретною особою – творцем цього okazіоналізму); відчуття – невідчуття новизни слова (неологізм належить до загальної низки мовних історичних змін, що не властиво okazіоналізму); входження – невходження в мову (неологізми входять в мову і є приналежністю мови, а okazіоналізми – це власне мовні факти)» (Окуневич, 2016, с.83).

Властива неологізмам відтворюваність вирізняє їх від okazіоналізмів, для яких, навпаки, характерна творимість, створюваність одиниці мовлення. Неологізми, функціонують у мовленні як готові, відтворювані одиниці. Натомість okazіональні слова не відтворюються, а творяться щоразу для кожного випадку свого вживання (Гладка, 2009, с. 22).

Отже, вони виступають як «одноразові лексичні одиниці, позбавлені відтворюваності». Саме з «рекурентністю», тобто здатністю до відтворення поза межами первісного контексту, а також участю в семантичному й словотвірному процесах, і пов'язана повна інтеграція неологізмів у систему мови (Гладка, 2009, с. 22). До того ж неологізми, на відміну від okazіоналізмів, стають ключовими для утворення низки інших неологізмів – «неологізмів другого порядку» (термін І. П. Савицького) – за допомогою варіативних словотвірних засобів (Гладка, 2009, с. 22).

Для okazіоналізмів, на відміну від неологізмів, характерне те, що вони – зберігають свою новизну, незалежно від реального часу їх утворення. Okazіоналізми розглядаємо як «вічні неологізми». Л. Л. Михайленко вважає, що поява нових слів зумовлюється двома основними чинниками: об'єктивним і суб'єктивним. Перший виникає тоді, коли потрібно назвати

нове поняття: у суспільстві виникає нова ситуація – з'являється потреба відреагувати на неї і дати відповідну, оскільки ні такого референта, ні його словесного позначення в українському лінгвокультурному просторі ще не було. Суб'єктивний чинник починає діяти тоді, коли у мовця з'являється бажання назвати наявний предмет, що вже має свою назву, інакше. Уникаючи термінологічних словосполучень, автор утворює okazіоналізм, який має синтетичну форму і чітко окреслює поняття, надаючи йому ще й додаткової експресії (Михайленко, 2009, с. 94).

Ж. В. Колоїз виключає урахування дихотомії «неологізм/оказіоналізм», оскільки «нові слова із нульовим ступенем відтворюваності є окремими випадками вживання, обмеженими комунікативним простором, причому деякі з них можуть увійти до загального вжитку». Власне, дослідниця вважає, що «кожен неологізм проходить початкову стадію свого існування як okazіональне слово, а вже потім закріплюється або не закріплюється в мові» (Колоїз, 2002, с. 79).

Варто додати, що яскравою відмінністю okazіоналізму є його «одномоментність», одночасне «народження» й вживання як єдиної форми функціонального існування без наступних актів відтворення. Саме тому okazіональне слово, на відміну від узуального неологізму, не може розглядатися нарізно в двох аспектах – синхронному та діахронічному. Його місце знаходиться в точці перетину синхронної та діахронічної осей координат мовної системи. Внаслідок цього okazіоналізми виявляють двобічну ознаку: вони – синхронні й діахронні водночас. У їхньому системному відношенні один до одного okazіоналізми, будучи синхронними, подібно до звичайних узуальних слів, асоціативно пов'язані з останніми словотвірними, семантичними, граматичними та іншими відношеннями й тому в мовленні (безпосередньо в процесі мовлення) творяться з уже існуючих морфем і легко розуміються носіями мови (Гладка, 2009, с. 23).

Під синхронно-діахронною дифузністю розуміють «одномоментність» існування okazіоналізму, його абсолютну нездатність «старіти», зазнавати

історично зумовлених змін як у семантичному, так і в формальному аспектах, тоді як неологізм здатен із часом змінити структуру слова під впливом історичних процесів (Гладка, 2009, с. 23).

Функціонування та природу потенційних слів досліджували такі українські мовознавці: Н. Ф. Клименко (2004), В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Важливо розмежовувати поняття «оказіоналізм» та «потенційне слово». Потенційні слова мають, як і оказіоналізми, мовленнєвий характер, тобто не належать до мови, але, на відміну від оказіоналізмів, вони нормативні, утворені за продуктивними моделями словотвору (Турчак, 2013, с. 302). Потенційні слова – нові лексичні одиниці, які створюються в процесі спілкування на основі високопродуктивних словотворчих моделей. Авторська індивідуальність майже не впливає на їх створення, вони дуже схожі на слова, що існують в мові. Забарвлення новизни як би стушовується в них завдяки високій регулярності словотворчого типу, до якого належить створене слово (Романчук, 2011, с. 54).

Наприклад, розкриймо сутність потенційних слів на прикладі слова *китиха*. *Слониха* від слова *слон* – реальне і історичне. Але поряд з ним, як його тінь, виникає потенційне слово *китиха*, як жіночий рід до *кит*. Тобто потенційні слова (яких немає) могли б бути, якби того вимагала історична випадковість (Романчук, 2011, с. 54). Наведемо більше прикладів: одиниці *кошеня*, *зайченя*, *цуценя*, утворені за зразком іменник – назва істоти + -ен-, кодифіковані, однак слова *ящірення*, *панденя*, *фазеня* не закріпилися в мовній і мовленнєвій практиках навіть із огляду на те, що їхнє утворення повністю відповідає нормам сучасної української літературної мови (Дюкар, 2012, с. 14).

Найбільш повний і послідовний поділ слів на потенційні та оказіональні знайшов своє відображення в працях Е. І. Ханпери. Останній потенційним словом називає «слово, яке може бути утворене за мовною моделлю високої продуктивності». Інші дослідники вважають, що

оказіональні та потенційні слова «відрізняються не тільки в плані словотвірному, а й мають певну специфіку в семантиці та використанні» (Ханпіра, 1972, с. 248).

Деякі мовознавці схиляються до думки, що потенційне слово – це новотвір, найбільш близький до узусу, утворений відповідно до високопродуктивних словотвірних типів, незалежний від контексту, має семантичну прозорість, позбавлений емоційного забарвлення та стилістично нейтральний (Турчак, 2013, с. 303).

Ж. В. Колоїз вияскравлює той аспект, «що потенційність не є «елементом мовлення», не є і результатом мовленнєвої діяльності. Це схеми, моделі, які, щоб стати об'єктивною реальністю, повинні бути реалізованими в матеріальних сутностях. Допоки такий процес не відбувся, вони є абстракцією, нематеріалізованими мовними зразками, матеріалізовані елементи яких уже наявні в мові» (Новікова, 2018, с. 99).

Традиційно диференціюємо так: неологізми – нові слова в мові, потенційні слова – це лексеми, які створені (але ще не зафіксовані традицією вживання слів) або можуть бути змодельовані, та okazіоналізми – слова, на утворення яких впливає порушення певних законів словотворення (Nykytchenko, 2015, с. 182).

1.3. Диференційні ознаки okazіоналізму

Okazіональні слова вивчалися в різних аспектах. Зокрема великий внесок у теорію okazіонального словотворення зробили О. Г. Ликов (1976), В. В. Лопатін, Н. І. Фельдман, Е. І. Ханпіра та ін. Дослідники визначають способи утворення okazіоналізмів і ступінь продуктивності моделей словотвору. На українському мовному ґрунті особливості утворення okazіоналізмів вивчали Г. М. Вокальчук, В. В. Герман (1999), О. А. Стишов (2003; 2005), Н. А. Адах (2008), К. В. Брітікова (2007) (Турчак, 2013, с. 299).

Щодо природи оказіонального слова серед дослідників немає однастайності у поглядах. Про це свідчить як різнопланове трактування цього поняття, так і різнобій у термінології. Існує понад тридцять позначень лексичних новотворів. Детальний їх перелік подає В. В. Лопатін (1973), наприклад: «індивідуальні слова»; «авторські», або «індивідуально-авторські неологізми»; «стилістичні», або «індивідуально-стилістичні неологізми»; «неологізми контексту», «одноразові неологізми», «літературні неологізми», «слова-експромти», «слова-метеори», «неологізми поета», «поетичні неологізми» (цит. за Романчук, 2011, с. 54).

Аналізуючи дефініції терміна оказіоналізм, О. М. Турчак дійшла висновку: «відмінності, які стосуються його визначення й трактування, зумовлені тим, що дослідники демонструють різні погляди на описуване явище. Оказіоналізми – це: а) слова, наявні у мовленні однієї особи (групи осіб), які не мають регулярної відтворюваності в сучасній літературній мові, стоять поза системними відношеннями з узуальною лексикою, позбавлені загальноприйнятого значення; б) слова, створені для певного контексту або ситуації, які не потрапляють до словників; в) структурно-семантичні новотвори, авторські варіанти загальномовних слів, слова, що за формою збігаються з лексемами, які раніше існували в мові (семантичні новотвори), а також слова, фактично запозичені з інших мов Г. М. Вокальчук» (Турчак, 2005, с. 14).

Сама ж О. М. Турчак оказіоналізмом вважає «незвичне, експресивно забарвлене слово, яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має свого автора і характеризується такими ознаками: належність до мовлення, утворюваність, залежність від контексту, одноразовість і нерегулярність використання, ненормативність, незвичність і новизна, експресивність, індивідуальна належність» (Турчак, 2005, с. 15).

Одним з основних критеріїв визначення належності слова до оказіонального вважають експресивно-стилістичний (Радько, 2017, с. 18). Мовознавці тлумачать експресивність як властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, бути засобом інтенсифікації виразності мовного знака, суб'єктивного увиразнення мови (Коваль, 2011, с. 468).

Н. І. Бойко вирізняє узуальну й оказіональну лексичну експресивність. Перша (узуальна, системна) експресивність ґрунтується на вироблених соціумом і закріплених у свідомості мовців поглядах на світ, морально-етичних, естетичних ідеалах та переконаннях. Друга (оказіональна) має тісні зв'язки з контекстом, репрезентує індивідуальні наміри автора висловлення, передає його світобачення. Мовознавці зазначають, що оказіоналізми вирізняються функційною одноразовістю, експресивністю, індивідуальною належністю (Бойко, 2006, с. 25).

Варто додати, що невідтворюваність оказіоналізмів розглядають як їх вагому характеристику, адже вони творяться щоразу для кожного випадку свого вживання. Оказіоналізми протиставляємо канонічним словам, які зафіксовані як постійні, історично закріплені мовні знаки певного фрагмента дійсності (Романчук, 2011, с.52).

Невідтворювані в мові оказіоналізми позбавлені, як наслідок, історичної тривалості. Постійно створювані в процесі мовлення, вони ніколи не «старіють», зберігаючи ознаку «хронічної» новизни, яка не залежить від часу їхнього творення (Гладка, 2009, с. 24). У цьому виявляємо ще одну ознаку: оказіоналізмам властива новизна незалежно від реального часу їх утворення, адже вони не обмежені в часі, тому завжди зберігають свою «свіжість» (Дзюбіна, 2014, с. 81).

Щодо синхронно-діахронної дифузності оказіоналізмів дослідники зазначають, що «одномоментність» існування оказіоналізму забезпечує його абсолютну нездатність «старіти», зазнавати історично зумовлених змін як у семантичному, так і в формальному аспектах. Тобто акт народження

оказіонального слова (діахронний момент) і акт його функціонального існування з іншими okazіональними та узуальними словами (синхронний момент) – одночасні (Гладка, 2009, с. 24).

Дослідники визначають словотвірну похідність як одну з ознак виокремлення okazіоналізмів серед інших новотворів. Похідне слово складається як мінімум із двох морфем: кореневої (яка є обов'язковою складовою частиною будь-якого слова) та афіксальної словотвірної морфемі. Okазіональне слово повинно бути похідним, оскільки okazіональне утворення – це результат відносно вільної комбінації принаймні двох словотвірних морфем, що неминуче призводить до похідності таких лексем (Романчук, 2011, с.53).

Свідоме, певним чином мотивоване відхилення від норми має також і естетичну інформацію, тобто виступає як образний засіб демонстрації якоїсь особливості – мовленнєвої, соціальної, діалектної, професіональної, вікової тощо (Романчук, 2011, с.53). Ненормативність okazіоналізмів пояснюється відхиленнями від мовної норми, оскільки у їх утворенні, зазвичай, присутній навмисний відступ від нейтрального в мові в цілях певного впливу на читача або співрозмовника. Однак ця ознака не є абсолютною щодо okazіональних утворень, оскільки трапляються okazіональні слова, що не порушують словотвірну норму мови (Дзюбіна, 2014, с. 81).

Оскільки okazіоналізм водночас факт мовлення, то відображає в особливих мовних формах унікальність ситуації, для якої він створений, її окреслену конкретність. Значення слова можна вивести лише за контекстом. І навіть уживання різними авторами одного й того самого новоутворення не спростовують його функціональну одноразовість, яку слід зараховувати до характеристик okazіоналізмів (Гладка, 2009, с. 23). Принагідно зазначаємо, що «одноразовість» okazіоналізму не варто абсолютизувати: вона не завжди є його облігаторною рисою. Одиниця, що виникла як okazіональна, створена для конкретного тексту/ситуації спілкування, може «відірватися» від цього контексту й «піти у самостійне життя» (Касім, 2012, с.106).

Належність окремій особі (автору) – одна з основних ознак okazіоналізму, саме тому їх часто називають «індивідуальними новоутвореннями», «твореннями індивідуальної мовленнєвої діяльності», підкреслюючи те, що okazіоналізми – авторські слова. Саме на основі цієї ознаки – введення у вживання певним автором – деякі лінгвісти відокремлюють індивідуально-авторські утворення, виникнення яких зумовлене певним конкретним контекстом, від okazіоналізмів, а разом з тим і від неологізмів. Індивідуальна інновація належить певному автору, що визначає ступінь художності новоутворення, можливості декодування його значення, семантичну й стилістичну своєрідність, якою його наділив сам автор. Саме тому певного розповсюдження набув також термін «егологізм» (від ego – «я»), запропонований А. А. Аржановим і підтриманий деякими лінгвістами (В. А. Лопатін), який підкреслює суб'єктивний характер okazіоналізму (Гладка, 2009, с. 24).

За способом творення індивідуально-авторські неологізми поділяються на лексичні й семантичні. Семантичні неологізми – це нові значення, що з'являються в словах, уже наявних у мові. Лексичні – творяться з наявного в мові матеріалу властивими для даної мови словотвірними способами. У художній літературі переважають саме лексичні новотвори (Окуневич, 2016, с. 184).

Із погляду деривації зазначені одиниці виявляють словотвірні потенції української мови, засвідчують перевагу одних словотворчих засобів над іншими. Приміром, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у поезії значно активізувалося використання загалом рідкісних і нетрадиційних для української деривації способів творення інновацій, зокрема: а) контамінації; б) зрощення власне українських слів із чужомовними лексичними вкрапленнями; в) поєднання двох антропонімів у межах одного okazіоналізму тощо. Тобто для okazіоналізмів характерні непродуктивні словотвірні типи (Вокальчук, 2011, с. 28).

Дуже часто словотвірною ознакою okazіоналізмів є синтаксичні словосполучення, тому такі новотвори прозорі за структурою та значенням і майже не потребують контексту для розуміння. Щодо художньої вартості такі утворення співвідносні з мінімальним і самодостатнім словом-художнім твором, яке у контексті часто є емоційно-смісловим центром (Мазурик, 2000, с. 50).

Отже, доходимо висновку, що для okazіоналізмів характерні такі ознаки:

- 1) експресивність;
- 2) невідтворюваність;
- 3) синхронно-діахронна дифузність;
- 4) словотвірна похідність;
- 5) новизна;
- 6) функціональна одноразовість;
- 7) авторська належність;
- 8) непродуктивні словотвірні типи.

1.4. Поетичний дискурс як тло функціонування індивідуально-авторських новотворів

Творення авторських номінативних одиниць – невичерпне джерело поповнення національного лексикону. Попри формальну й значеннєву специфіку, авторські новотвори нерідко містять національно-культурний компонент мовної семантики і репрезентують не лише індивідуальне світосприйняття письменника, але й характерні ознаки національного менталітету, у високохудожній формі вербалізують актуальні для соціуму фрагменти позамовної дійсності, заповнюють наявну в конкретному комунікативному акті мовно-естетичну нішу (Вокальчук, 2011, с. 30).

Як зазначають дослідники, текст з okazіоналізмами має особливу структуру, сприяє його розумінню та сприйняттю. Перш за все, дослідники

намагаються визначити «ключові» слова, орієнтири, показники, щоб допомогти читачеві зрозуміти авторські нововведення, уявити незвичайні ситуації та характери (Oleinikova, 2016, с. 7).

Важливими одиницями індивідуально-авторської поетичної картини світу є okazіоналізми, які виражають нестандартне, «унікальне» світосприйняття кожного із майстрів слова. Вони «породжують нові відтінки значень, формують оригінальні образи, специфічні текстові емотивно-оцінні конотації, виявляючи приховані можливості й акцентні орієнтації» (цит. за Ріжко, 2011, с. 191).

Словотвір поета спричинений потребою виділити певні відтінки сенсу, дати свою оцінку зображуваного, а також необхідністю назвати нові поняття, що формуються процесом художнього пізнання відображення світу – реального та уявного. Відповідно поетичні новотвори, серед яких переважають okazіоналізми, мають як стилістичну, так і семантичну вагу в індивідуально-авторському стилі, а нерідко і в художній мові певного періоду в цілому. Слід зауважити, що okazіональне словотворення є однією з найхарактерніших ознак української поезії (Калашник, 2011, с. 202).

Оскільки в процесі творення okazіоналізмів на перший план виходить емоційно-експресивне значення реального чи уявного денотата, вживання таких okazіональних одиниць задовольняє насамперед потребу автора в особистому і творчому самовираженні, що дає підстави означити таку функцію як креативна (Ріжко, 2011, с. 192).

Під час створення незвичного, оригінального за структурою і семантикою слова, митець намагається впливати й на читача, викликати певну його реакцію. Зазначаємо, що okazіоналізми у поетичному дискурсі реалізують й імпресивну функцію (функцію впливу). Ж. В. Колоїз називає okazіоналізми зразками «комунікативного еліпсису». Ми погоджуємося з таким трактуванням цих номенів, оскільки імпресивна функція неолексем нероздільно пов'язана з комунікативною та експресивно-аксіологічною: при автокомунікації через поетичний текст передача інформації чи ціннісні

орієнтації адресанта обов'язково поєднані з його прагненням так чи інакше вплинути на слухача (адресата), створити певний настрій, закликаючи його до дії (цит. за Ріжко, 2011, с. 192).

Індивідуальний стиль залежить від творчої особистості автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх. На думку Ф. К. Сологуб, «художнє мовлення вимагає не лише майстерного використання словникового багатства мови, якою пише письменник, а й пошуку індивідуальних форм вираження ідейно-художнього задуму письменника. Митець може відчувати недостатність засобів художнього пізнання, їхню обмеженість, що стимулює пошук нових слів в естетичному освоєнні світу. Цей пошук виражається в індивідуальному словотворенні письменника» (цит. за Бабій, 2015, с. 14).

Зазначимо: майже кожне індивідуально-авторське новоутворення вміщує імпліцитну або експліцитну інформацію про предмети чи явища навколишньої дійсності, стає засобом оформлення й передачі цієї інформації, можна стверджувати, що воно в семантично-прагматичному просторі тексту виконує і комунікативну функцію. Ця функція оказіоналізмів виявляється насамперед у прозових текстах, а в поезії, з огляду на її відображальність, переважає естетична. І. О. Безкровна зазначає, що поетичний текст – цілісна модель певної мовленнєвої дії, в якій інтегруються найсуттєвіші характеристики поетичних адресантів і адресатів, залучених в єдину комунікативну ситуацію як сферу здійснення мовленнєвих дій; це «поліадресатний комунікативний акт», у якому оказіональна лексема виступає у сильних комунікативних позиціях (цит. за Ріжко, 2011, с. 193).

За своїми функціонально-мовними параметрами «поетична комунікація» подібна до внутрішнього мовлення, автокомунікації. Оскільки у поетичному тексті оказіональні лексеми – це своєрідне позначення певних фрагментів концептуальної картини світу (коли внутрішнє «Я» виступає адресантом і адресатом), які виступають виразниками позицій мовця, характеру зв'язку особистості зі світом та виконують автокомунікативну

функцію. Оказіоналізми підсилюють фактор адресанта (образ автора), роль якого полягає в пізнанні через власне «Я» людської природи загалом (Ріжко, 2011, с. 193).

Основною сферою функціонування оказіоналізмів виступає художній, розмовний і (рідше) публіцистичний стиль. Тут оказіоналізми виконують роль експресивних засобів впливу на адресата тексту. Вони здійснюють:

- а) увиразнення індивідуально-авторського мовлення;
- б) надання йому експресивності, емотивної забарвленості, образності;
- в) створення концепту художнього твору.

Здебільшого позанормативний периферійний характер оказіональних лексичних елементів визначається метою їх створення. Ця мета – стилістична (йдеться про увиразнення певної ситуації, образу або фрагменту реальності, на що здійснює вказівку контекст) (Бойчук, 2011, с.11).

Авторські новотвори, спродуковані для впливу на реципієнта, апелюють до емоційної сфери і через неї – до розуму; їх використовують для, скажемо так, інтелектуального переконання або для переконання через інформування. Виділяємо інтелектуально-комунікативну функцію оказіоналізмів. Варто додати, що цілком очевидною є й експресивна функція авторських інотворень (Ріжко, 2011, с. 194).

Оказіоналізми мають широкий діапазон прагматичної дії. Основна їх мета – привернути увагу реципієнта та стимулювати його до дешифрування певної інформації. Результатом оказіональних дериваційних процесів, пов'язаних з різними лексико-синтаксичними перетвореннями, є поєднання синтаксичних словосполучень або речень (тому отримані в результаті злиття новотвори не завжди чітко диференціюються за частиномовною належністю). Творча фантазія адресанта створює номінативні знаки, які є найбільш виразною характеристикою певних ситуацій, предметів дійсності, осіб (Ріжко, 2011, с. 194).

Оказіоналізми у художньому тексті мають здатність бути таким компонентом, що, завдяки своїй незвичній семантиці та естетичній вазі, дає

змогу письменнику відтворити авторську мистецьку картину світу, досягнути ідейно-художньої довершеності художнього твору (Бабій, 2015, с. 14).

Висновки до розділу 1

Характерною особливістю лексичного складу мови є здатність до нескінченного його поповнення за допомогою нових слів і значень. Лексикографований матеріал ілюструє можливості заповнення певних номінативних лакун у лексичній системі мови.

Неологізми поділяють на загальномовні та індивідуально-авторські (оказіоналізми). Поява новотворів зумовлена двома факторами: потребою однослівного позначення певних предметів та явищ і необхідністю заміни окремих слів на нові.

Зацікавленість проблемою нових слів зростає, їхнє вивчення стало інтенсивнішим, зокрема слід зазначити таких мовознавців як: Ж. В. Колоїз, Г. М. Вокальчук, В. П. Сімонок, Г. М. Яворська, Л. П. Кислюк, В. А. Чабаненко.

До дискусійних проблем неології належить визначення критеріїв розмежування неологізмів, okazіоналізмів та потенційних, оскільки існують суперечливі думки щодо природи, утворення та функціонування цих утворень. До критеріїв розмежування неологізмів та okazіоналізмів зараховують час появи слова; наявність – відсутність конкретного автора; відчуття – невідчуття новизни слова; входження – невходження в мову, оскільки неологізми входять в мову і є приналежністю мови, а okazіоналізми – це власне мовні факти.

Неологізми, функціонують у мовленні як готові, відтворювані одиниці, натомість okazіональні слова не відтворюються, а творяться щоразу для кожного випадку свого вживання. Для okazіоналізмів, на відміну від неологізмів, характерне те, що вони – зберігають свою новизну, незалежно від реального часу їх утворення. Okazіоналізми вважаємо «вічними

неологізмами». Потенційні слова мають, як і okazіоналізми, мовленнєвий характер, тобто не належать до мови, але, на відміну від okazіоналізмів, вони нормативні, утворені за продуктивними моделями словотвору.

Традиційно неологізми диференціюють як нові слова в мові, потенційні слова – лексеми, які створені (але ще не зафіксовані традицією вживання слів) або можуть бути змодельовані, та okazіоналізми – слова, на утворення яких впливає порушення певних законів словотворення.

Одним з основних критеріїв визначення належності слова до okazіонального вважають експресивно-стилістичний. Невідтворюваність okazіоналізмів розглядають як їх вагому характеристику, адже вони творяться щоразу для кожного випадку свого вживання. Щодо синхронно-діахронної дифузності okazіоналізмів дослідники зазначають, що «одномоментність» існування okazіоналізму забезпечує його абсолютну нездатність зазнавати історично зумовлених змін.

Словотвірну похідність визначають як одну з ознак виокремлення okazіоналізмів серед інших новотворів. Ненормативність okazіоналізмів пояснюється відхиленнями від мовної норми, оскільки у їх утворенні, зазвичай, присутній навмисний відступ від нейтрального в мові в цілях певного впливу на читача або співрозмовника, однак ця ознака не є абсолютною щодо okazіональних утворень. Належність окремій особі – одна з основних ознак okazіоналізму, саме тому їх часто називають «індивідуальними новоутвореннями».

Важливими одиницями індивідуально-авторської поетичної картини світу є okazіоналізми, які виражають нестандартне, «унікальне» світосприйняття кожного із майстрів слова. У процесі творення okazіоналізмів важливим визначаємо емоційно-експресивне значення реального чи уявного денотата. Вживання таких okazіональних одиниць задовольняє насамперед потребу автора в особистому і творчому самовираженні. Авторські новотвори апелюють до емоційної сфери, їх використовують для інтелектуального переконання.

РОЗДІЛ 2.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Лексико-семантичні okazіоналізми

Лексико-семантичну групу складають okazіоналізми, до складу яких входять:

1) назви тварин та птахів, комах, а також частин тіла тварин, які об'єднуємо у групу з **аніمالістичними компонентами** (*чорнолапо* (М. Вінграновський), *качачо-гусяча* (М. Вінграновський), *вечірньосірогусо* (М. Вінграновський), *лебедило* (М. Вінграновський), *джмеленьке* (М. Вінграновський), *вицвірінькувалися* (М. Вінграновський), *завовчився* (М. Вінграновський), *ззозулена* (Б. Олійник), *відлебеділа* (Б. Олійник), *голубино-непорочна* (Б. Олійник), *журавлять* (Б. Олійник), *жайворово* (Б. Олійник), *чайно* (Б. Олійник), *напташивши* (Б. Олійник), *зголубіло* (Б. Олійник));

2) назви рослин, квітів, ягід, та процеси пов'язані з життєвим циклом рослини (цвітіння, плодоношення тощо), які об'єднуємо у групу з **рослинними компонентами** (*непереквітло* (М. Вінграновський), *макоцвітний* (М. Вінграновський), *прижовклено* (М. Вінграновський), *лілієликі* (І. Шувалова), *нешелестінь* (М. Вінграновський), *кульбабо-золотий* (М. Вінграновський));

3) назви кольорів та їх відтінків об'єднуємо у групу з **кольорокомпонентами** (*перечорнію* (М. Вінграновський), *пересріблюється* (М. Вінграновський), *темно-пурпурово* (М. Вінграновський), *прочорнів* (М. Вінграновський), *чернечо-чорно-чорними* (М. Вінграновський), *сизозбурений* (М. Вінграновський), *сивоснива* (М. Вінграновський), *дитинносіро* (М. Вінграновський), *білоквітий* (М. Вінграновський), *блакитношовковий*

(М. Вінграновський), *оливковошкіра* (М. Вінграновський), *золотіло* (М. Вінграновський)).

2.1.2. Анімалістичні компоненти

Приєм застосування анімалістичних компонентів у творенні оказіональних інновацій особливо поширений у Миколи Вінграновського та Бориса Олійника. Такі елементи мають символічне значення, сприяють створенню бекграунду та поетичного простору або ж мають важливе лексичне значення у наповненні пейзажної лірики:

*«Іде кіт через лід
Чорнолапо на обід.
Коли чує він: зима
Його біла підзива».*

(М. Вінграновський)

*«Качачо-гусяча ріка,
Ожина стала ще ожіша,
Горіх, так той свого горішиша
Все ж натрусив – земля в дірках!»*

(М. Вінграновський)

*«Додому дітлашні вечірньосірогусо,
Вечірньосірогусто ластівкам –
Додому всі, хто є: стручок квасолі луснув
І лусканням своїм на ніч налякав»*

(М. Вінграновський)

Образ лебедя зазвичай уособлюємо зі мрією, благородністю, граційністю та тендітністю. Тому у лексемі *лебедило* простежуємо відтінок значення *граційно майоріти*:

*«Встав я, – ранній птах, –
Зелене диво лебедило –*

*Ходило літо, вітер пах
М'яким зеленим дивом».*

(М. Вінграновський)

Атмосфера останніх літніх днів, ліс, що вітав осінь та кавуни майстерно змальовані та обрамлені завдяки використанню образу *джмеля*. Автор використовує префікс *роз-*, який має значення зворотної дії:

*«Прощався з літом джміль, марудив **розджмеліто**,*

Валив крилом комбайни й елеватор:

Ну як це так, було одне – й забрати?

*Було **джмеленьке** – і забрати раптом,*

А я ж то я – один я у літах!..».

(М. Вінграновський)

Микола Степанович створює okazіональне дієслово, комбiнуючи його зі словом *цвірінькати*, яке стосується горобців:

«І справа не в чорних отих світлофорах

І не в чорних отих горобцях

*Що **вицвірінькувались** з-під коліс».*

(М. Вінграновський)

Синонімом до виразу пішов спати по-вовчому розглядаємо okazіональну лексему *завовчився*:

«Твій сірий вовк в воді намок

*І спати **завовчився**».*

(М. Вінграновський)

Образ зозулі, що кувала на світанку автор вмістив в одному слові *ззозулена*:

«Нога трави в багряне відійшла,

***Ззозулена** зоря останню росу гонить,*

Ніхто вже не чека...».

(М. Вінграновський)

Ірреальний образ, пов'язаний з минулим, який видається швидкоплинним сном, в уяві автора асоціюється з лебедем, білою, гордою твариною:

*«Відлебеділа, ніби мить,
Як дивен сон – поза літами.
А щось болить...».*

(Б. Олійник)

У інтимній поезії автор змальовує ставлення до ліричної героїні особливо тепло, описуючи її вбрання, що вражає героя своєю білизою, яку пов'язуємо з образом голубки, що символізує невинність та безгрішність героїні. Отже, автор її сакралізує та підносить:

*«Ця майстерність прибиратися у біле,
Голубино-непорочна білизна!
Ви б давно мене зіницями убили,
Коли б я себе в зіницях не впізнав».*

(Б. Олійник)

Крики журавлів Борис Олійник зображує вживаючи оказіональну номінацію:

*«І хоч січень січе, а мені за плечем
Журавлі журавлять».*

(Б. Олійник)

Варто зазначити, що символ птахів письменник використовує і в інтимній ліриці:

*«Це так судилось: мені летіти, не долетіти
І зупинитися жайворова над твоїм серцем,
Бо поміж нами лягли навіки літа і літо –
Як поміж квітнем і поміж серпнем...».*

(Б. Олійник)

Пронизливий крик чайок співставлень з поняттям туги, тому ці птахи уособлюють сум та скорботу у рядках:

«*Чи журавки ячать,
Чи гудок загучав –
Щось кигиче чи тужить **чайно?**».*

(Б. Олійник)

Тьмяні кольори та пригнічені настрої, що змальовують сумовите минуле зображено через *оказіональне дієслово*:

«*Поляняло, оджовтіло, зголубіло.
Всі печалі мої встигли на експрес...
Ви б давно мене медовістю убили,
Коб я вчасно від отрути не воскрес».*

(Б. Олійник)

Поет презентує місткий новотвір, що має значення *звити гніздо – напташити*. Аби урізноманітнити лексичний склад твору, автор створює *оказіональний синонім*:

«*Напташивши за літо гнізд,
Відслухав їхню щебетанку
Й тепер стояв сумний до сліз».*

(Б. Олійник)

Отже, *оказіональні лексеми* вміщують *аніمالістичні компоненти*, які представлені різними частинами мови. Саме ці елементи вибудовують асоціації в уяві реципієнта, допомагають створити відповідні візуальні та звукові образи та додають експресії.

2.1.3. Рослинні компоненти

Письменники застосовують *рослинні компоненти* у творенні *оказіональних лексем* не лише для увиразнення та обрамлення оповіді, а й для створення нових понять та значень. Наприклад, новотвір *непереквітло* має значення вічного цвітіння та невмирущості, тобто символізує *перманентність думок ліричного героя*:

«Ранковий птах злетів з трави –

Непереквітло і вінчально

Мені не йдеш із голови».

(М. Вінграновський).

Читач розуміє як виглядає рослина, змальована у поезії, завдяки оказіональній лексемі *макоцвітний*, адже в уяві постає червоний мак з тоненькими пелюстками у фазі цвітіння:

«В малому полі мак червоний

Пречисту хмару вигляда

І макоцвітний погляд ронить».

(М. Вінграновський).

Вінок, що прикрашає волосся ліричної героїні сплетений з кульбаб, коли ще їх пелюстки майорять жовтим, тож автор проводить аналогію з золотом, підкреслюючи красу квітів на голові у героїні. Тож ефект транслюється на описану дівчину, і реципієнт вже сприймає її як осяяну сонцем та квітами:

«І шиї лінію тонку,

І руки звітрені і хтиві,

І карі коси сумовливі

В кульбабо-золоті вінку».

(М. Вінграновський).

Авторка уникає вживання узуальної лексики, а натомість створює індивідуально-авторський новотвір *лілієликі*, що якладається з лексем *лілія* та *лик* (*лице*). Синонімічними відповідниками до цього новотвору визначаємо прикметники *молоді, недосвідчені, безгрішні*:

«спину смугасту судомить усі ми діти

лілієликі жорстокі солодкі ревні

скоро ми будемо по підборіддя в серпні».

(І. Шувалова).

Елегійні настрої передано у пейзажній ліриці завдяки okazіоналізмам, зокрема такій одиниці як *прижовклено*. Цей прислівник виражає невідворотність та циклічність подій:

*«Снігами вітровінь поля відволочила,
Прижовклено збіліла далина –
 Дніпровими високими очима
 Дитинносіро глянула весна».*

(М. Вінграновський).

Задля створення звукового контрасту та створення оригінальних лексем поет вживає авторський неологізм на позначення поняття спокійна, безвітряна погода:

*«На лист, на сніг, на квіт, на тіні,
 У шелест і **нешелестінь**
 Стелить в душевному тремтінні
 Солодку, юну вашу тінь».*

(М. Вінграновський).

Рослини та квіти завжди були атрибутом не лише українського фольклору, а й поезії. Кожна номінативна одиниця з рослинним компонентом має символічне значення і підсилює естетичну функцію у творі.

Висновкуємо, що автори використовують рослинні компоненти у творчості для створення оригінальних слів та вираження авторської думки, порівняння явищ та предметів з рослинами.

2.1.4. Кольорокомпоненти

Оскільки людина сприймає все, що її оточує, у кольорі, вона має певні уявлення про світ, візуальні асоціації та власну картину світу, у якій вміщено її уявлення про нього. Тож використання кольорокомпонентів у створенні okazіональних лексем досить поширений спосіб. Він дає змогу не лише посилити символічне значення, а й увиразнює візуальні образи. У поетичній

творчості Миколи Вінграновського особливо багато оказіональних одиниць з вищезазначеними компонентами.

Наприклад, сумовиті та елегійні настрої презентує *чорний* колір, його використовують для вираження скорботи, байдужості:

*«А душу більше не лікую.
Хай погиба. Я не боюсь.
Переживу. **Перечорнію.**
Перекигичу. Пропаду.
Зате – нічого. Все. Німію».*

(М.Вінграновський).

Проте використання цього кольору пов'язуємо із містичними мотивами, наприклад, загадковість фатальної ліричної героїні змальована у наведених нижче рядках:

*«Мій **антисвіте** з чорним животом,
З **чернечо-чорно-чорними** губами,
Із міриадами незвіданих галактик».*

(М. Вінграновський).

Однак чорний колір застосовують і у позитивному значенні, до прикладу, у пейзажній ліриці образ ночі часто пов'язують саме з цим кольором. Тож оказіоналізм *прочорнів* має значення *вечір настав*:

*«На міднім небі вечір **прочорнів.**
Малі, без голосу у ніч летіли птиці».*

(М. Вінграновський)

Замилування явищем природи, таким як поява місяця на небі, обрамлюють індивідуально-авторські новотвори: *пересріблюється* та *темно-пурпурово*. Контраст між нічним небом та яскравим місячним диском передано кольорокомпонентом, який має значення *мерехтити світлом*. Інший новотвір уособлює те, як місячний ореол видається спостерігачу у насиченому темному відтінку фіолетового кольору:

«І пересріблюється стан,

*Переблискують народи,
І темно-пурпурово сходить
З-за серця місяць-молодан!».*

(М. Вінграновський)

Микола Вінграновський використовує нові слова на позначення понять *похмуре небо, дощ, осінній Київ*. Зокрема поет застосовує лексему *сизий* для опису сірого, затягнутого хмарами неба:

*«Мій Києве, гайда до неї.
Гайда, мій Києве-листопад...
В багряно-сизому інеї,
У сизо-збурену небопадь».*

(М. Вінграновський)

Про *сірий* колір йдеться і у наведених нижче рядках, хоч автор використовує лексему *сивий*, за асоціаціями пов'язуємо значення саме зі вказаним кольором:

*«Сиво як. сивосниву сосну
Нюха заєць і тіль свою нюха...».*

(М. Вінграновський).

Як і чорний, сірий колір співставляємо з поняттями суму, самотності, туги. Поєднання слів *дитина* та *сірий* створює нове значення для опису погляду, тобто весна дивилася по-дитячому сумовито:

*«Дніпровими високими очима
Дитинносіро глянула весна».*

(М. Вінграновський)

Швидкоплинність часу та його ефемерність позначає **оказіоналізм блакитношовкові:**

*«Як раптово в хвилини блакитношовкові, –
Іще рух! іще крок! іще подих грози!».*

(М. Вінграновський).

Варто зазначити, що письменники також використовують кольорокомпоненти для увиразнення опису зовнішності ліричних героїв. Так автор описує засмаглий тип шкіри, створюючи нове поняття:

*«Живе мала Домініка,
Дочка чаклуна місцевого, –
Мулатка **оливковошкіра**,
Довгонога, **масляноока**».*

(О. Ірванець)

Чисті, ніжні руки ліричного героя описані за допомогою поєднання двох слів *квіт* та *білий*:

*«В моїх руках гніздо складає птах,
Яєчко ронить в руки **білоквіті**».*

(М. Вінграновський).

Літо автор пов'язує з золотим кольором, адже саме влітку найбільше світить сонце, тому **золотіло** розглядаємо як було наповнене теплом та світлом:

*«Очима синіми вже **золотіло** літо,
І дихала земля з холонучих люцерн
Притихлим пізнім кавуневим квітом».*

(М. Вінграновський).

Варто підкреслити, що читачі з одною ментальністю трактують кольори за однаковою парадигмою. За лексичним та символічним значеннями кольороелементи універсальні для розуміння та розкодування значень, саме тому їх широко використовують у творенні оказіональних номінацій.

2.2. Граматичні okazіоналізми

Okazіоналізми характеризуємо як невідтворювані одиниці, що належать авторові, мають непродуктивні словотвірні типи, тому структура та семантика цих новотворів незвична, тобто не подібна до неологізмів чи узуальних слів. За граматичними ознаками okazіональні слова у мовотворчості поділяємо на

1) **іменникові інновації:** (*життєсмерть* (В. Стус), *снігодош* (М. Вінграновський), *людолов* (Б. Олійник), *смертеіснування* (В. Стус), *сон-незбуда* (М. Вінграновський), *місяць-молодан* (М. Вінграновський), *світло-сміховиння* (М. Вінграновський), *обаберезжся* (О. Ірванець), *тонкокнижжся* (О. Ірванець), *вічнотундра* (М. Вінграновський), *бездотиковість* (І. Шувалова), *дрімолеї* (М. Вінграновський), *дальхитавиця* (М. Вінграновський), *дідок-перестибок* (М. Вінграновський), *хлопець-хорошень* (Л. Костенко), *гаркота-гармата* (Л. Костенко), *злада-добро* (Б. Олійник), *брова-крило* (Б. Олійник), *мізері-милосердя* (О. Ірванець); *дош-горлоріз* (І. Шувалова), *руйнота* (М. Вінграновський), *гробопад* (В. Стус), чаполото (М. Вінграновський), *вогненність* (Анна Багряна), *магічність* (Анна Багряна), *понаднатхненність* (Ірина Шувалова), *іншість* (Ірина Шувалова)).

2) **прикметникові інновації:** (*гіллясто-нервові* (О. Забужко), *джинсаста* (О. Забужко), *гротескно-яскраві* (О. Забужко), *горноброва* (В. Стус), *макоцвітний* (М. Вінграновський), *пожежностанна* (В. Стус), *трачена* (В. Стус), *вимріяна* (В. Стус), *середтепна* (М. Вінграновський), *качачо-гусяча* (М. Вінграновський), *зорехмарний* (М. Вінграновський), *ожіша* (М. Вінграновський), *стоглобальний* (М. Вінграновський), *кульбабо-золотий* (М. Вінграновський), *всевічний* (М. Вінграновський), *невіджитий* (М. Вінграновський), *сліпучо-свіжі* (М. Савка), *повільноплинний* (М. Вінграновський), *душевбогий* (Л. Костенко), *двадцятивесний*

(М. Вінграновський), *стежкою блукатий* (М. Вінграновський), *світанково-молода* (О. Ірванець)).

3) дієслівні інновації: *хмелитья* (Б. Олійник), *вибрунькує* (Б. Олійник), *самую* (М. Вінграновський), *байдужіють* (П. Вольвач), *зіркавить* (Ю. Іздрик), *довжаться* (В. Стус), *кричить-горить* (М. Вінграновський), *відтихну* (М. Вінграновський), *вітлютую* (М. Вінграновський), *залітую* (М. Вінграновський), *перечорнію* (М. Вінграновський), *перекигичу* (М. Вінграновський), *зефемернієш* (І. Шувалова), *вимрій* (Анна Багряна), *зrabся* (М. Вінграновський), *зів'ялься* (М. Вінграновський), *перебудеться* (Б. Олійник), *довжаться* (В. Стус), *лебедило* (М. Вінграновський), *зсудомитья* (Б. Олійник), *зріднило* (М. Вінграновський), *золотіло* (М. Вінграновський), *позахолодало* (М. Вінграновський), *одспівається* (Б. Олійник), *оджовтіло* (Б. Олійник), *сніговіється* (М. Вінграновський); *даленієш* (Б. Олійник), *залітую* (М. Вінграновський), *перечорнію* (М. Вінграновський), *ззозулений* (М. Вінграновський), *взаємознайтися* (Б.-О. Горобчук), *напташивши* (М. Вінграновський);

4) прислівникові інновації: *позачасово* (М. Савка), *чотирируко* (І. Шувалова), *маротно* (І. Малкович), *білоусто* (В. Стус), *чайно* (Б. Олійник), *жайворово* (Б. Олійник), *серпантинно* (І. Шувалова), *очужіло* (Б. Олійник), *непереквітло* (М. Вінграновський), *неперестало* (М. Вінграновський), *вінчально* (М. Вінграновський), *впівщастя* (М. Вінграновський), *легкобоко* (М. Вінграновський), *розджмеліто* (М. Вінграновський), *вечірньосірогусо* (М. Вінграновський), *малиновоголово* (М. Вінграновський), *прижовклено* (М. Вінграновський), *попідтинно* (М. Вінграновський).

2.2.1. Іменникові інновації

Іменникові інновації розглядаємо як універсальний засіб номінації предметів, явищ чи людей у мовотворчості українських поетів. Найбільш поширений способом творення іменників визначаємо поєднання кількох іменникових лексем, як-от: *життєсмерть* (*життя + смерть*) (В. Стус), *снігодощ* (*сніг + дощ*) (М. Вінграновський), *смертеіснування* (*смерть + існування*) (В. Стус), *сон-незбуда* (М. Вінграновський), *місяць-молодан* (*молодий місяць*) (М. Вінграновський), *даль-хитавиця* (М. Вінграновський), *світло-сміховиння* (М. Вінграновський), *злада-добро* (Б. Олійник), *дідок-перестибок* (М. Вінграновський), *хлопець-хорошень* (Л. Костенко), *гаркота-гармата* (Л. Костенко), *брова-крило* (Б. Олійник), *мізері-милосердя* (О. Ірванець), *дощ-горлоріз* (І. Шувалова).

Поширеним визначаємо спосіб поєднання двох окремих слів зі словосполучення в одне okazionale слово. Наприклад: *обабережжя* (О. Ірванець) з поєднання *по обидва береги*, *тонкокнижжя* (О. Ірванець) з *тонка книга*, *людолов* (Б. Олійник) утворюємо з *ловити людей*, *вічнотундра* (М. Вінграновський) має значення *вічна, безмежна тундра*, *бездотиковість* (І. Шувалова) у значенні *без дотиків*, *дрімолеї* (М. Вінграновський) виникло як поєднання *дрімати + лілеї*.

Варто додати, що автор створює іменниковий відповідник до слова *руйнувати*, а прикметниковий новотвір лиш посилює спустошеність описаного місця:

«І суєтою злякані довір'я,
Як діти по мертвотній руйноті
До себе знову лізуть на подвір'я...»

(М. Вінграновський)

Зазначаємо, що сильну зливу та звук дощу, що утворюється, коли краплі відбиваються об дах, Василь Стус зображує okazionalною іменниковою лексемою *гробонад*, що, безумовно, має негативну конотацію:

«Дощів водневих *гробопад*...
Докіль не буде в людства злади?!»

(В. Стус)

Для творення оказіонального іменника *чаполото* автор обирає слово *болото* як базис та додає до нього лексему *чап*, як усічений елемент від *чапати*:

«А самі, хоч далеченько,
чап по *чаполоті*
до води, до водиченьки –
сухо ж нам у роті!»

(М. Вінграновський)

Поети утворюють нові одиниці за допомогою додавання характерного іменникового суфіксу *-ість-*: *вогненність* (Анна Багряна), *магічність* (Анна Багряна), *понаднатхненність* (І. Шувалова), *іншість* (І. Шувалова).

Тож серед українських поетів досить поширена тенденція до творення іменникових оказіоналізмів. Ці одиниці розглядаємо як денотати, що позначають предмети та явища у художніх текстах.

2.2.2. Прикметникові інновації

На увагу заслуговують прикметникові оказіоналізми, які поєднують не лише декілька понять, слів чи явищ, а ще й увиразнюють поезію. Василь Стус так зображує образ ліричної героїні:

«*Горноброва, пожежностанна,*
Снами виміряна і трачена,
Зголоднілим поглядом спалена,
Непокірна, нічна і лячна».

(В. Стус)

Авторський новотвір *горноброва* вміщує приховане порівняння брів, які нагадують своєю формою рельєф вершини гори, тож в уяві читача постає

погляд, обрамлений вигнутими густими бровами. *Пожежностанна* поєднує лексеми *пожежа* та *стан*, де *стан* має значення корпусу тіла людини, її фігури. Тож, очевидно, що цей оказіональний прикметник позначає чудовий, проте дещо ворожий, зовнішній вигляд героїні. Замість словосполучення *залита сонцем* автор використовує оказіональний прикметник:

*«Неосяжна **осонцена** днина,
І собором дзвінким Україна
Написалась на мурах тюрми».*

(В. Стус)

Микола Вінграновський створив індивідуальний неологізм, який представлено як локативний прикметник. Уникаючи звичайного словосполучення *дорога серед степу*, автор створює нове, оригінальне поняття:

*«Але душа моя атерпла –
Відрилась голосом отим
Дорога біла **середстепна**,
Де йшлося великим і малим».*

(М. Вінграновський)

Варто додати, що пейзажна лірика Миколи Вінграновського вирізняється автентичними лексемами:

*«І стала глибша і свіжіша
Качачо-гусяча ріка,
Ожина стала ще **ожіша**,
Горіх, так той свого горішиша
Все ж натрусив - земля в дірках!».*

(М. Вінграновський)

Річка, якою плавають качки та гуски, одразу набуває певної самобутності завдяки тому, як її зобразив автор, а абсолютну ознаку ожини примножує оказіональний прикметник.

Хмарне небо вкрите зорями Микола Вінграновський змальовує оригінально:

*«Вже небо не біжить тим синьо-білим бігом
В своєму зорехмарному ряду.
Завіяло, заговорило снігом
У полі, попід садом і в саду».*

(М. Вінграновський)

Інтенсивність туги та болю представлені новотвором **стоглобальний**, якому передує слово *стобальний*, що створює своєрідну градацію значення. Поєднання числівника з прикметником має ефект примноження глобальності болю ліричного героя, алітерація підсилює вплив на читача та надає виразності:

*«Дивись і думай, моя доле, –
До думи дума доруша.
Стобальним, **стоглобальним** болем
До неба дибиться душа».*

(М. Вінграновський)

Аби уявити особливий, яскравий мак серед поля, що зачарував письменника, достатньо прочитати оказіоналізм Миколи Вінграновського:

*«В малому полі мак червоний
Пречисту хмару вигляда
І макоцвітний погляд ронить».*

(М. Вінграновський)

Про ліричну героїню стає відомо завдяки прикметниковій інновації, тобто дізнаємося, що то двадцятирічна, приваблива дівчина, на голові якої вінок з кульбаб, які ще жовті та яскраві, наче золото:

*«Я наче в сні тебе ловлю,
Навколо тиша ні шелесне.
Благословляю і люблю
Твоє чоло **двадцятивесне**,*

*І шиї лінію тонку,
І руки звітрені і хтиві,
І карі коси сумовливі
В кульбабо-золотім вінку».*

(М. Вінграновський)

Пейзажна лірика у зображенні зимового краєвиду змальовує холодне, сіре небо та гілля дерев, вкрите льодом, очевидно, після снігопаду чи дощу:

*«І небо, що лежить над нами
У голлідному іллі».*

(М. Вінграновський)

У евфемерному вимірі, в який потрапляє герой уві сні, знаходимо ліричну героїню, яка видається безсмертною, невмирущою та вічною завдяки поєднанню зі словами *вічний* та *віджитий* авторові вдається створити нові прикметникові номінації :

*«На всі часи **всевічна, невіджита,**
Вона була ласкава, як теплінь,
Вона була як чоловік і жінка!».*

(М. Вінграновський)

У звичному мовленні говоримо *час повільно плине*, проте Микола Степанович поєднує ці слова для створення okazіонального:

*«Ця вже пора **повільноплинна,**
Як біля вогнища в пільмі,
Де слово пахне, як дитина...».*

(М. Вінграновський)

У виразі *стежка, вкрита яблуками* складно знайти оригінальність, це буденний та простий спосіб описати пейзаж, втім письменник поєднує кілька лексем, тож у результаті отримуємо новий okazіональний прикметник:

*«Бабунин дощ, на клямці цяпота,
І стежка в яблуках вже **стежкоюяблука**».*

(М. Вінграновський)

Ліна Костенко створює лексему з антонімічним значенням до слова *лицар*, поєднуючи словосполучення *вбогий душею*:

*«А я ж тебе вчив, що кобіту
Не можна ударити й квіткою.
Щоб ти ж мені виріс лицарем,
а не яким **душевбогим**».*

(Л. Костенко)

Олександр Ірванець прославляє гривню, добирає прикметниковий okazіоналізм, який описує новизну валюти:

*«Наша предковічна, наша древня,
Наша **світанково-молода**
По планеті вже крокує гривня
І повік тверда її хода!».*

(О. Ірванець)

Мар'яна Савка створює панорамний опис пейзажу, вживає складний okazіональний новотвір для опису зеленої, свіжої трави:

*«Заплющить очі – от, мене нема.
У теплих барвах міниться картина.
Там, на **сліпучо-свіжих** килимах,
Пасеться кінь. І пахне конюшина».*

(М. Савка)

Оксана Забужко використовує колоритні okazіональні прикметникові новотвори *гіллясто-нервові*, *джинсаста*, *гротескно-яскравий*, аби виокремити предмет з-поміж звичних речей та надати асоціативних референтів. Наприклад:

*«Диригенте свічок, Ваші руки **гіллясто-нервові**
В цьому світлі непевнім оголені майже до пліч»;*

(О. Забужко)

*«Тут юність твоя – дискотечна, **джинсаста** й тривожна –
Природньою смертю сконала, не знати й коли»;*

«Всі зусилля догнать – що кривляння старої актриси
Із минулим статистки і гримом *гротескно-яскравим*...».

(О. Забужко)

Отже, творення прикметникових okazіональних лексем визначаємо як популярний спосіб у авторів. Зазначені прикметникові інновації сприяють увиразненню мовлення та вирізняють описаний предмет чи об'єкт серед загальноприйнятих.

2.2.3. Дієслівні інновації

Зазначаємо, що дієслівні okazіоналізми диференціюємо за різними часовими формами. Наприклад, серед дієслів теперішнього часу виокремлюємо: *хмелитья* (Б. Олійник), *вибрунькує* (Б. Олійник), *самую* (М. Вінграновський), *байдужіють* (П. Вольвач), *гіркавить* (Ю. Іздрик), *довжаться* (В. Стус), *кричить-горить* (М. Вінграновський). Такі одиниці створюють ефект перманентності дії, її нескінченності, вічності. Їх функція полягає у тому, аби зобразити рутину, повторювані дії, загальні істини та закони природи.

Серед okazіональних дієслівних одиниць зі значенням майбутнього часу розрізняємо: *відтихну* (М. Вінграновський), *вітлютую* (М. Вінграновський), *залітую* (М. Вінграновський), *перечорнію* (М. Вінграновський), *перекигичу* (М. Вінграновський), *зефемернієш* (І. Шувалова). Такі лексеми виражають наміри щодо майбутнього, створюють відтінок обіцянки чи клятви.

Дієслова у наказовій формі *вимрій* (Анна Багряна), *зрбся* (М. Вінграновський), *зів'ялься* (М. Вінграновський) звернені безпосередньо до респондента, тому їх вплив розглядаємо як найбільш інтенсивний.

Варто зазначити, що okazіональні лексеми класифікуємо за різними дієслівними формами:

- *безособові та неозначено-особові форми: перебудеться* (Б. Олійник), *довжаться* (В. Стус), *лебедило* (М. Вінграновський), *зсудомиться* (Б. Олійник), *зріднило* (М. Вінграновський), *золотіло* (М. Вінграновський), *позахолодало* (М. Вінграновський), *одспівається* (Б. Олійник), *оджовтіло* (Б. Олійник), *сніговіється* (М. Вінграновський);
- *означено-особові форми: відтихну* (М. Вінграновський), *відлютую* (М. Вінграновський), *даленієш* (Б. Олійник), *залітую* (М. Вінграновський), *перечорнію* (М. Вінграновський);
- *інфінітивна форма: взаємознайтися* (Б.-О. Горобчук);
- *дієприкметник: ззозулений* (М. Вінграновський);
- *дієприслівник: напташивши* (М. Вінграновський).

Оказіональні дієслова у безособовій та неозначено-особовій формах надають лексемам пасивного забарвлення, означено-особові форми персоналізують написане, інтимізують прочитання тексту.

2.2.4. Прислівникові інновації

Стверджуємо, що прислівникові okazіональні лексеми, як й іменні, утворені поєднанням декількох слів або словосполучень. Наприклад: *білоусто* (В. Стус) утворено з *білий* + *уста*; *вечірньосірогусто* (М. Вінграновський) розглядаємо як комбінацію *вечірній* + *сірий* + *густий*; *малиновоголово* (М. Вінграновський) створено завдяки поєднанню *малиновий* + *голова*; *розджмеліто* (М. Вінграновський) зі слів *джміль* + *літо*; *попідтинно* (М. Вінграновський) утворено з лексем *попід* + *тин*; *дитинносіро* (М. Вінграновський) створено зі слів *дитина* + *сірий*; *темноплецо* (П. Вольвач) розглядаємо як поєднання *темний* + *плечі*; *чотирируко* (І. Шувалова) створено з лексем *чотири* + *руки*.

Варто зазначити, що поети переважно створюють okazіональні прислівники способу дії та міри і ступеня. Ці одиниці розглядаємо як інтенсифікатори, які посилюють значення інших лексем та додають

оригінальності. Наприклад: *позачасово* (М. Савка), *серпантинно* (І. Шувалова), *чотирируко* (І. Шувалова), *очужіло* (Б. Олійник), *маротно* (І. Малкович), *білоусто* (В. Стус), *жайворово* (Б. Олійник), *чайно* (Б. Олійник), *непереквітло* (М. Вінграновський), *вінчально* (М. Вінграновський), *легкобоко* (М. Вінграновський), *вечірньосірогусо* (М. Вінграновський), *малиновоголово* (М. Вінграновський), *розджемліто* (М. Вінграновський), *неперестало* (М. Вінграновський), *попідтинно* (М. Вінграновський), *прижовклено* (М. Вінграновський).

Оказіональні прислівники групуємо за двома категоріями:

1) *прислівники на позначення стану природи: жайворово* (Б. Олійник), *чайно* (Б. Олійник), *непереквітло* (М. Вінграновський), *вечірньосірогусо* (М. Вінграновський), *малиновоголово* (М. Вінграновський), *розджемліто* (М. Вінграновський), *прижовклено* (М. Вінграновський),

2) *прислівники на позначення стану людини: чотирируко* (І. Шувалова), *маротно* (І. Малкович), *білоусто* (В. Стус), *впівщастя* (М. Вінграновський), *очужіло* (Б. Олійник).

Тож висновуємо, що okazіональні прислівникові інновації в українському поетичному дискурсі здебільшого утворені за допомогою поєднання кількох слів в одне поняття з новим значенням. Переважну більшість таких прислівників класифікуємо як обставинні прислівники та міри і ступеня.

2.3. Словотвірні особливості okazіоналізмів

Оскільки okazіональні лексеми не функціонують у мовленні самотійно, не зафіксовані у словниках та виходять за межі узуальних, вони створені за допомогою різних способів словотвору, зокрема, морфологічного. Найбільш поширеними способами визначаємо словоскладання, основоскладання, суфіксальний, префіксальний способи. Наприклад:

1) **словоскладання**: *сон-незбуда* (М. Вінграновський), *місяць-молодан* (М. Вінграновський), *світло-сміховиння* (М. Вінграновський), *покаміннячко-струмок* (М. Вінграновський), *даль-хитавиця* (М. Вінграновський), *сумніви-гризоти* (М. Вінграновський), *каченята-чапенята* (М. Вінграновський), *хмари-снігурі* (М. Вінграновський), *зоря-пересмута* (М. Вінграновський), *кричить-горить* (М. Вінграновський), *Київ-листопад* (М. Вінграновський), *літо-зима* (М. Вінграновський), *витребеньочка-ріка* (М. Вінграновський), *хлопець-хорошень* (Л. Костенко), *крила-винищувачі* (П. Вольвач), *хлопчик-негайно* (І. Шувалова), *хлопчик-лиши-на-потім* (І. Шувалова), *хлопчик-повітряний-змій* (І. Шувалова), *дощ-горлоріз* (І. Шувалова), *в-очу-затікаюче-потом* (О. Забужко), *змов-конспірацій-терактів* (О. Забужко), *недвига-каліч* (Л. Костенко), *дідок-перестрибок* (М. Вінграновський), *гаркота-гармата* (Л. Костенко), *злада-добро* (Б. Олійник), *брова-крило* (Б. Олійник), *жито-доля* (Б. Олійник), *якийсь-необдуманно-вневнений* (Анна Багряна), *мізері-милосердя* (О. Ірванець), *розставлені-де-належить* (О. Забужко), *ні-зерня-віри* (О. Забужко), *не-знати-у-кого* (О. Забужко), *бурмотіння-і-шептів* (О. Забужко), *темно-пурпурово* (М. Вінграновський), *обіймами-сповнені-руки* (О. Забужко), *більше-ніж-рівня-мені* (О. Забужко), *айстр-від-Олеся* (О. Забужко), *поруч-спання* (О. Забужко), *станція-Тут* (О. Забужко), *тоски-ні-за-чим* (О. Забужко), *піском-попід-вітром* (О. Забужко), *на-всіх-язиках* (О. Забужко), *уже-давно-музейних* (О. Забужко);

2) **основоскладання**: *гробопад* (М. Вінграновський), *небопад* (М. Вінграновський), *білоусто* (В. Стус), *пожежностанна* (В. Стус), *смертеіснування* (В. Стус), *життєсмерть* (В. Стус), *горноброва* (В. Стус), *зорехмарному* (М. Вінграновський), *білоквітий* (М. Вінграновський), *вечірньсірогусо* (М. Вінграновський), *малиноголово* (М. Вінграновський), *макоцвітний* (М. Вінграновський), *блакитношовкові* (М. Вінграновський), *дитинносіро* (М. Вінграновський), *синьоголосна* (М. Вінграновський), *повільноплинно* (М. Вінграновський), *снігодощ* (М. Вінграновський),

вічнотундра (М. Вінграновський), *важкоповіка* (О. Ірванець), *стежкояблукабий* (М. Вінграновський), *многотрудні* (Л. Костенко), *хмуровоке* (Л. Костенко), *душеvbогий* (Л. Костенко), *людолов* (Б. Олійник), *лисочолий* (О. Ірванець), *оливковошкіра* (О. Ірванець), *масляноока* (О. Ірванець), *тонкокнижжя* (П. Вольвач), *сіроножів'я* (П. Вольвач), *полиннолике* (П. Вольвач), *темноплечо* (П. Вольвач), *яснопрозоре* (М. Савка), *взаємознайтися* (Б.-О. Горобчук), *односпинні* (І. Шувалова), *чотирируко* (І. Шувалова), *тонкостанні* (І. Шувалова), *буттєбезмежність* (І. Шувалова), *вчораминуцій* (І. Шувалова), *закругленостегна* (І. Шувалова), *чорно-криваві* (М. Савка), *сліпучо-свіжі* (М. Савка), *світанково-молода* (О. Ірванець), *велично-воскобровий* (О. Ірванець), *розбуджено-співучий* (О. Ірванець);

3) суфіксальний спосіб: *сніженя* (М. Вінграновський) *джмеленьке* (М. Вінграновський), *літатенятонько* (М. Вінграновський), *поспішання* (М. Вінграновський), *чоластий* (М. Вінграновський), *мертвотний* (М. Вінграновський), *обоєнько* (М. Вінграновський), *гололідний* (М. Вінграновський), *йогенька* (М. Вінграновський), *моїсенька* (Л. Костенко), *дужень* (Л. Костенко), *польщизна* (Л. Костенко), *журавлять* (Б. Олійник), *жайворовий* (Б. Олійник), *магічність* (Анна Багряна), *вогненність* (Анна Багряна), *половинність* (Ю. Іздрик), *іншість* (І. Шувалова);

4) префіксальний: *вибуквив* (Ю. Іздрик), *перечекаянність* (М. Вінграновський), *позачасовість* (М. Савка), *бездотиковість* (І. Шувалова); *вибрунькує* (Б. Олійник), *понаднатхненність* (І. Шувалова), *напівпам'ятний* (В. Стус), *відлютую* (М. Вінграновський), *відтихну* (М. Вінграновський), *залітую* (М. Вінграновський), *прочорніти* (М. Вінграновський), *нестигливе* (М. Вінграновський), *повідтуманіли* (М. Вінграновський), *нешелестінь* (М. Вінграновський), *відтюгукали* (Б. Олійник), *розджмеліто* (М. Вінграновський), *антисвіт* (М. Вінграновський), *прочорніти* (М. Вінграновський), *ззимували*

(М. Вінграновський), *неперестало* (М. Вінграновський), *щонаймертві* (В. Стус), *перечорнію* (М. Вінграновський), *перекигичу* (М. Вінграновський), *впівщастя* (М. Вінграновський), *невчора* (М. Вінграновський), *понанахилились* (М. Вінграновський), *безлистя* (М. Вінграновський), *піввітру* (М. Вінграновський), *півсну* (Анна Багряна), *вимрій* (Анна Багряна), *недовнутрішня* (І. Шувалова);

5) префіксально-постфіксальний спосіб: *завовчився* (М. Вінграновський), *виснитися* (М. Вінграновський), *перебудеться* (Б. Олійник).

Варто зазначити, що подеколи автори використовують повтори однакових основ у складних okazіональних словах, наприклад: *збирають-збиралась* (М. Вінграновський), *одинокота-одина* (М. Вінграновський), *везли-везлики* (М. Вінграновський), *чернечо-чорно-чорними* (М. Вінграновський), *втеченька-утеча-течія* (М. Вінграновський), *придавлено-давній* (Анна Багряна), *калиново-дубово* (О. Ірванець).

Простежуємо тенденцію використання словоскладання, основоскладання та префіксального способів як найпоширеніших. Припускаємо, що саме вони дають змогу якнайповніше виразити креативні думки автора та допомагають створити незвичайні відтінки значень. Нове поняття не лише обростає додатковими смисловими елементами, але й привертає увагу реципієнта.

2.3.1. Граматичні особливості

З огляду на те, що okazіональні лексеми покликані втілювати акторську концепцію та бути засобом вираження ідей письменника, поет здебільшого нехтує певними граматичними правилами та нормам задля досягнення того ефекту, якого він прагне.

Наприклад, гіперболізація абсолютної ознаки для підсилення її значення через порушення норм утворення ступенів порівняння, як-от:

щонаймєртві (В. Стус). До того ж порушенням є і додавання суфіксів зі значенням привласнення до присвійних займенників: *моїсєнька* (Л. Костєнко), *йогєнька* (М. Вєнграновський). Наведємо приклад:

«Сомнамбулами бродять щонаймєртві.

*І так їм хочеться межи чужих кісток
свій непомітний віднайти куток,
щоб там боялись смерті».*

(В. Стус)

«Така ж моя, така ж моїсєнька!».

(Л. Костєнко)

«Піввітру пахло ще теплом,

Йогєнька ж половина

Ішла вже з білим рюкзаком,

Тонка зігнулась спина».

(М. Вєнграновський)

Простєжено, що використання числівників з іншими частинами мов для інтенсифікації значення оказіонального слова: *стожаль* (В. Стус), *стоглобальний* (М. Вєнграновський), *двадцятивесне* (М. Вєнграновський), *односпинні* (І. Шувалова), *чотирируко* (І. Шувалова). Наприклад:

*«Пустє, пустунє! Жити – пустувати,
награючи цимбальний свій стожаль,
губити, віднаходити, втрачати
й знову губити – наш веселий хрєст».*

(В. Стус)

«Стобальним, стоглобальним болєм

До неба дибитьєся душа.

До думи дума доруша...».

(М. Вєнграновський)

«Я начє в сні тебе ловлю,

Навколо тиша ні шелєсне.

*Благословляю і люблю
Твоє чоло двадцятивесне».*

(М. Вінграновський)

*«двоє з одним хребтом, односпинні двоє
в темні водойми лиця схиляють, тануть.
чотирируко леліють сумісну рану.
порозуміння між ними стоїть стіною».*

(І. Шувалова)

Хоч okazіоналізми не утворюємо за продуктивними моделями словотвору, проте, знаходимо декілька прикладів у яких за допомогою додавання іменних суфіксів *-анн-*, *-ість*, *-енн-*, створюємо нові okazіональні слова: *поспішання* (М. Вінграновський), *поруч-спання* (О. Забужко), *смертеіснування* (В. Стус), *перечекаєнність* (М. Вінграновський), *вогненність* (Анна Багряна), *магічність* (Анна Багряна), *половинність* (Ю. Іздрик), *понаднатхненність* (І. Шувалова), *буттєбезмежність* (І. Шувалова).

У творенні okazіональних номінацій поширеними визначаємо використання таких префіксів:

1) *ви-* : *вібрунькує* (Б. Олійник), *вібуквив* (Ю. Іздрик), *вимрій* (Анна Багряна), *виснитися* (М. Вінграновський), *вицвірінькувались* (М. Вінграновський);

2) *від-* : *відлеbedіла* (Б. Олійник), *відлютую* (М. Вінграновський), *відтихну* (М. Вінграновський), *відтюгукали* (Б. Олійник);

3) *з-* : *звulkanення* (М. Вінграновський), *зголубіло* (Б. Олійник), *зефемернієш* (І. Шувалова), *ззозулений* (М. Вінграновський), *знебритвлений* (І. Шувалова), *зрбся* (М. Вінграновський); *зріднило* (М. Вінграновський), *зсудомиться* (Б. Олійник);

4) *не-* : *невигадано-віщі* (А. Багряна), *невіджитий* (М. Вінграновський), *невчора* (М. Вінграновський), *недвига-каліч* (Л. Костенко), *недитинно-владний* (О. Забужко), *незнайомо-знайомі*

(А. Багряна), *не-знати-у-кого* (О. Забужко), *непереквітло* (М. Вінграновський), *неперестало* (М. Вінграновський), *непоминучий* (М. Вінграновський), *нестигливе* (М. Вінграновський), *неfortunні* (Л. Костенко), *нешелестінь* (М. Вінграновський);

5) *пере-* : *перебудеться* (Б. Олійник), *перекигичу* (М. Вінграновський), *пересріблюється* (М. Вінграновський), *перечекаяність* (М. Вінграновський), *перечорнію* (М. Вінграновський);

6) *пів-* : *піввітру* (М. Вінграновський), *півсну* (Анна Багряна);

7) *поза-* : *позахолодало* (М. Вінграновський), *позачасовість* (М. Савка), *позачасово* (М. Савка);

8) *при-* : *придавлено-давній* (Анна Багряна), *прижовклено* (М. Вінграновський), *призаснулий* (М. Вінграновський), *приторкніться* (Б. Олійник);

9) *про-* : *просурмився* (М. Вінграновський), *прочорніти* (М. Вінграновський).

Використання префіксів із загальним значенням заперечення *без-*, *анти-*, *з-*, неповноти дії *недо-* поширене в утворенні оказіональних одиниць: *безлистя* (М. Вінграновський), *антисвіт* (М. Вінграновський), *ззимували* (М. Вінграновський), *зrabся* (М. Вінграновський), *недовнутрішня* (І. Шувалова).

Автори оказіональних лексем порушують усталені граматичні правила, проте водночас використовують сталі, зафіксовані флексії у творенні нових номінацій.

Висновки до розділу 2

Серед семантичних оказіональних компонентів розрізняємо: анімалістичні елементи, рослинні, кольорокомпоненти, а також вирізняємо іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові інновації в оказіональному творенні українських поетів.

Варто зазначити, що okazіональні лексеми з анімалістичними компонентами допомагають вибудувати асоціації в уяві реципієнта, створити відповідні візуальні та звукові образи та додають експресії, адже читач зіставляє тваринні елементи з фольклорними текстами та сприймає їх через призму суб'єктивного ставлення до певної істоти.

Кожна okazіональна одиниця з рослинним компонентом має не лише символічне значення, а й підсилює естетичну функцію у творі. Тож автори використовують рослинні компоненти для створення незвичних слів, вираження авторської думки та порівняння явищ і предметів з рослинами. Завдяки цьому читач має змогу вибудувати асоціації та уявити всі якості та деталі об'єкта.

Оскільки людина сприймає оточення у кольорі, вона має візуальні асоціації, уявлення про світ та предмети у ньому. Тож використання кольорокомпонентів у створенні okazіональних одиниць досить поширений спосіб. Він дає змогу не лише посилити символічне значення, а й увиразнює візуальні образи. Важливо зазначити, що читачі зі схожими релігійними переконаннями та національною приналежністю трактують кольори за однаковою парадигмою, адже за лексичним та символічним значеннями кольороелементи універсальні для розуміння та декодування значень, саме тому їх широко використовують у творенні okazіональних номінацій.

Творення прикметникових okazіональних лексем визначаємо як поширений спосіб. Прикметникові інновації сприяють увиразненню мовлення та вирізняють описаний предмет чи об'єкт серед звичайних, вони підсилюють інтерес читача, створюють враження неповторності описаного.

Зазначаємо, що okazіоналізми створені за допомогою різних способів словотвору, зокрема, морфологічного. Серед якого виділяємо індивідуально-авторські неологізми створені за допомогою словоскладання, основоскладання, префіксально-постфіксального, префіксального та суфіксального способів.

Простежуємо тенденцію використання словоскладання, осново складання та префіксального способу як найпоширеніших. Саме вони дають змогу якнайкраще виразити ідею автора та допомагають створити незвичайні відтінки значень, тож нове поняття не лише має додаткові смислові елементи, але й привертає увагу реципієнта.

З огляду на те, що оказіональні лексеми покликані втілювати акторську концепцію та бути засобом вираження ідей письменника, поет здатен знехтувати конкретними граматичними законами та нормами задля досягнення запланованого ефекту. Отож автори оказіоналізмів порушують усталені граматичні правила, проте водночас використовують сталі флексії у творенні нових номінацій.

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ОКАЗІОНАЛІЗМІВ

3.1. Функції okazіоналізмів у поетичному тексті

Оказіональні лексеми мають широкий спектр функціонування, їх використовують у різних видах поезії, вони по-новому презентують поняття, почуття, об'єкти та предмети. Особливе місце займають okazіональні одиниці інтимної лірики, які виокремлюють ті чи інші риси зовнішності або характеру ліричного героя/ героїні, створюючи неповторні образи, які вражають уяву та закарбовуються у пам'яті. Наприклад, героїня Василя Стуса змальована як фатальна, неповторна жінка, що найяскравіше ілюструє okazіоналізм *пожежностанна*:

*«Горноброва, пожежностанна,
снами виміряна і трачена,
зголоднілим поглядом спалена,
непокірна, нічна і лячна».*

(В. Стус)

Прихильність до жінки простежуємо і у поемі «Берестечко» Ліни Костенко. Саме виділене слово допомагає зрозуміти, наскільки рідною для героя виявляється описана постать:

*«Така ж моя, така ж моїсенька!
А ріки – медом, молоком».*

(Л. Костенко)

Звертаємо увагу на те, як письменник створює легкий, весняний образ молоді дівчини, обрамлюючи оповідь відповідними okazіональними одиницями:

*«Благословляю і люблю твоє чоло двадцятивесне,
і шиї лінію тонку, і руки звітрені і хтиві,*

і карі коси сумовливі в кульбабо-золотім вінку».

(М. Вінграновський)

Кохання-руйнація зображені поетом так:

*«Мій антисвіте з дикими ногами,
із роздівоченими стиглими грудьми (...).*

*Мій антисвіте з чорним животом,
з чернечо-чорно-чорними губами,
із міриадами незвіданих галактик».*

(М. Вінграновський)

Своєрідна градація, побудована на повторах, в останньому прикладі ілюструє особливу насиченість лексеми; ці інновації виконують дескриптивну функцію, адже надають детального опису ліричної героїні простежуємо. Описує риси обличчя і Борис Олійник. Автор уникає традиційного порівняння, натомість представивши оригінальний новотвір:

*«І зове, і чарує бровою-крилом,
і п'янить, мов козацький мед».*

(Б. Олійник)

Анні Багряній вдається створити евфемерну, романтичну постать завдяки вживанню таких слів:

*«Може, я завтра піду в інший вимір.
Вимрій мене, легкокрило-зелену,
вимрій мене, зорецвітно-незриму».*

(Анна Багряна)

Водночас, щоб висловити презирливе та зневажливе ставлення автора до явищ суспільства, Олександр Ірванець вдається до таких формулювань:

«Лисочолі титани...»,

(О. Ірванець)

*«Доки в твого законного мужа мармиза мажорно-музейна,
і кому ти даруєш своє мізері-милосердя?»*

(О. Ірванець)

Автор виокремлює та акцентує увагу на окремих деталях зовнішності:

*«За те що ти украв її у мене
її володаря **велично-воскобрового**
ще й плюнувши в **важкоповіка** око».*

(О. Ірванець)

Варто зазначити, що Олександр Васильович застосовує okazіоналізми для надання колориту та виокремлення специфічних етнічних ознак:

*«Живе мала Домініка,
дочка чаклуна місцевого, –
мулатка **оливковошкіра**,
довгонога, **масляноока**».*

(О. Ірванець)

Однак Ірина Шувалова описує дитячість та простоту так:

*«Усі ми діти **лілієликі**
жорстокі солодкі ревні
скоро ми будемо по підборіддя в серпні».*

(І. Шувалова)

Особисті переживання та кризи авторка змальовує через okazіоналізм **недовнутрішня**:

*«Я **недовнутрішня**,
я вільно ексгібіційную душу
на райдужках, відбитках пальців».*

(І. Шувалова)

Варто зазначити, що Оксана Забужко надає колоритного опису вольової жінки:

*«Стоячий **«колнежик»**,
пелюсткова шкіра блондинки
і рот **недитинно-владний**...».*

(О. Забужко)

Міміку та емоції ліричних героїв поетка зображає okazіоналізмом:

*«Тільки губи зобиджено-звислі, і в кутиках ледь пузирять
вигасаючі соки, із тіла втікаючі сили...».*

(О. Ірванець)

Отже, автори використовують okazіональні новотвори для підсилення образності та візуального ефекту, вдаючись до дескриптивної функції, яка уможливорює створення неповторних образів, самобутніх героїв, автентичних постатей та вразити читача.

Імпресивну функцію на читача виконують і такі слова, які знаходимо у творчості Василя Стуса:

*«Ударив грім – і зразу шкереберть пішло життя.
І ось ти – все, що снилось
як смертеіснування й життєсмерть».*

(В. Стус)

Ці одиниці глибоко вражають уяву, створюють другу назву до «життя без сенсу/ мети». У наступному прикладі автор порушує норми ступенів порівняння прикметників, оскільки слово *мертвий* має абсолютний поріг ознаки, саме так поет підкреслює повноту вияву прикметника:

*«Сомнамбулами бродять щонаймертві.
І так їм хочеться межі чужих кісток,
Свій непомітний віднайти куток».*

(В. Стус)

Микола Вінграновський здійснює вплив через гіперболізацію ознаки у кількох випадках:

*«Стобальним, **стоглобальним** болем
до неба дибиться душа»;*

(М. Вінграновський)

*«Любов болить! Любов болить!
Дощів водневих **гробопад**...»;*

(М. Вінграновський)

«Наморосило в ній туманів,

і самота-одина у ній одніє

ї на світанні, і тільки щастя їй нема...».

(М. Вінграновський)

До того ж автор наголошує на інтенсивності дії через використання новотворів, що підкреслюють серйозність та похмурість настроїв:

*«Переживу. **Перечорнію.***

Перекигичу. Пропаду.

Зате – нічого. Все. Німію».

(М. Вінграновський)

Варто вказати, що імперативні дієслова-оказіоналізми мають особливий вплив на читача, оскільки у них закладене певне звертання у наказовій формі, реципієнти їх переймають на себе, тож вони виконують функцію привернення уваги:

«Одне я хочу: старій швидше,

***зів'яльсь** очима і лицем,*

хай самота тебе допише

нестерпно сірим олівцем.

*Погасни. Змеркни. **Зрабся.***

Збийся. Збалакайся. Заметушишь».

(М. Вінграновський)

Відчуття паніки та відчаю автор досягає створюючи такі оказіональні одиниці:

*«**Кричить-горить** занедбаний мій дім,*

Мій дім убогий ладен старцювати».

(М. Вінграновський)

Борис Олійник надає перевагу творенню оказіоналізмів, використовуючи дієслова майбутнього часу, аби зобразити складність переживань у теперішньому:

«Час пряде свою одвічну нить:

*Солов'ям вишнево **одспівається,***

Журавлям осінньо відболить».

(Б. Олійник)

Анна Багряна використовує антонімічні поєднання для досягнення імпресивного ефекту: *незнайомо-знайомі, якийсь-необдуманно-впевнений, пречисто-нечиста*. Наприклад:

«Від зимової стоми стоїмо пересічні незнайомо-знайомі.

Кожен погляд – як здогад, кожен порух – як слово»;

(Анна Багряна)

*«Ніч така фантастична, ніч – пречисто-нечиста,
правда, якось незвично: шабаш відьомський в місті»;*

(Анна Багряна)

*«Я, напевно, – твоя чергова і смішна забаганка,
ну а може – якийсь-необдуманно-впевнений крок».*

(Анна Багряна)

Проте авторка також використовує і повтори коренів слів:

*«Навіть зорі, здається, лишились **придавлено-давніми**,*

І на небі життя – мов застигло в чеканні орбіт».

(Анна Багряна)

Юрій Іздрик добирає okazіональний синонім до слова *самотність* через сприйняття *половинності* як неповноти функціонування у соціумі:

*«Це така параноя де пара не рівна двом
половинність свою як вину усвідомлюєш з віком
бо не гоїться шов за єдиним твоїм крилом».*

(Ю. Іздрик)

Відчути горе та індиферентність до життя та його колізій можливо інтерпретувати через такі рядки Павла Вольвача:

*«Бродять десь – хто з віршем,
хто з наганом, в острожному взутті.
Без них тут сіють-жнуть.
Байдужіють. Голосять».*

Ірина Шувалова пропонує читачам новий погляд на стосунки людей, що наскільки нерозлучні, ніби одне створіння:

*«Двоє з одним хребтом, **односпинні** двоє
в темні водойми лиця схиляють, тануть.*

***Чотирируко** леліють сумісну рану.
Порозуміння між ними стоїть стіною».*

(І. Шувалова)

Вона створює нові візуальні ефекти:

*«так **серпантинно** так чинно лягають бинти»;*

*«білогубий поете співцю сам ось-ось
зефемерніш ця бруківка ковтне твої кроки».*

(І. Шувалова)

Тож автори послуговуються оказіональними одиницями ще й для імпресивної функції, тобто впливають на читача, ведуть з ним так званий діалог, переконують його, натякають, схвалюють чи засуджують явища життя, добирають незвичні відповідники до слів, що вже існують.

Не варто применшувати креативну функцію оказіоналізмів, яка уможливорює розкрити творчий потенціал автора та слугує його самовираженню, як-от:

*«Пусте, пустуне! Жити – пустувати,
награючи цимбальний свій **стожаль**...».*

(В. Стус)

*«Зібравши літніх райдуг оберемок,
просторив вітер білу хоругов»,*

(М. Вінграновський)

*«Що одна лиш **вібрунькує**, а друга
усихає вже, як листок на гіллі»,*

(Б. Олійник)

*«я тебе я тебе **вібуквив**,*

(Ю. Іздрик)

*«Й чекати снів – невигадано-віщих,
Коли сніги нас завтра заметуть?..»*

(Анна Багряна)

*«Може, ці **сиворунні** слова – тільки шкура овеча?»*

(І. Римарчук)

*«Скільки б не прагли **взаємознайтися**
дві половини (Платон накаркав) ...»*

(Б.-І. Горобчук)

*«пахне людською худобою – лепом вилислих боків,
хтиво-хлялим, хлипко-чирявим,
в мокрих виразках заглисть під **цяцьковано-ганчір'яним,**
підпарфумленим – аж млість!»*

(О. Забужко) та ін.

Часто okazіональні слова створюють відповідний бекграунд, тобто тло, атмосферу, полотно, на якому відбуваються події. Це своєрідне занурення читача у міні-світ, аби написане сприймалося у конкретному тоні. Наведемо приклад, у якому okazіональний прикметник слугує обрамленням для опису нічного пейзажу:

«І тихо видно білі дива, на руку руку ніч кладе...

*А тінь **тремтливо-полохлива** – хтось наче йде!*

(М. Вінграновський)

У Василя Стуса простежуємо подібне, коли автор зображує похмуре середовище, персоніфікуючи тіні, що здатні подовжуватися та розповзатися, ніби живі:

*«Лячні **довжаться** тіні,
дзвонять німби ікон, і росте
голосіння з-за соснових ослон».*

(В. Стус)

Автор створює панорамний опис, використовуючи новотвори *середстенна, зорехмарному*:

*«Але душа моя затерпла –
ввідрилась голосом отим
дорога біла **середстепна**,
де йшлося великим і малим»*,

(М. Вінграновський)

*«Вже небо не біжить
тим синьо-білим бігом в
своєму **зорехмарному** ряду»*.

(М. Вінграновський)

А особлива атмосфера вечорів дитинства передана так:

*«Додому дітлашні **вечірньосірогусо**,
вечірньосірогусто ластівкам – додому всі,
хто є: стручок квасолі луснув і
лусканням своїм на ніч налякав»*.

(М. Вінграновський)

Поєднання форми та кольору у досягненні візуального ефекту пейзажу зображено оказіоналізмами **малиновоголово, макоцвітний**:

*«Їм услід і жалібно, й волого
сів дивитись камінь при воді...
Будяки **малиновоголово**
про сніги подумали й собі»*,

(М. Вінграновський)

*«За птахом піниться вода.
В малому полі мак червоний
пречисту хмару вигляда і
макоцвітний погляд ронить»*.

(М. Вінграновський)

Оксана Забужко описує Чорнобильську катастрофу, майстерно обираючи образи та їх деталі:

«Ах, ще светр недоплетений пальці чийсь пам'ятає,

і розгорнута книжка – в позначках од нігтів чїїхось!

*Як космічно, **пронизливо-тихо** за цею межею!».*

(О. Забужко)

Авторка добирає незвичні прикметники для опису модерного світу та понять, які у ньому виникли:

*«Тут юність твоя – дискотечна, **джинсаста** й тривожна – природньою смертю сконала, не знати й коли».*

(О. Забужко)

Апатичні, сумовиті, затягнуті та монотонні життєві ситуації зображено так:

*«Вічне **поруч-спання** з тими самими сірими снами,
вічна станція Нуд, скільки їдь, –
вічна **станція-Тут** – до кінцевої,
котра постійно присутня між нами...».*

(О. Забужко)

Оказіональні одиниці виконують експресивну функцію, а саме надають емотивного забарвлення через зменшено-пестливу чи згрубілу лексику, яка викриває ставлення автора до тих чи інших явищ дійсності. До того ж, завдяки суфіксам пестливості автор досягає ефекту персоніфікації. Наприклад:

*«Сміється заєць з морквою за вухом,
зеленим носом ловить **сніження...**»,*

(М. Вінграновський)

*«Я думав – сам іду. Тополі,
та **покаміннячко-струмок...**»,*

(М. Вінграновський)

*«Дорога, і **витребеньочка-ріка**,
та дика **яблуня-обнога...**»,*

(М. Вінграновський)

«Ну як це так, було одне – й забрати?»

Було джмеленьке – і забрати раптом!...»,

(М. Вінграновський)

*«Почалапали каченята та по чаполоті,
каченята-чапенята: сухо нам у роті»,*

(М. Вінграновський)

*«Якийсь дідок-перестрибок,
не на коні, не в човні...»*

(М. Вінграновський)

На противагу, негативне та зневажливе ставлення презентує такий новотвір:

«Ні, я не заздрю твому багатству.

Хто я – простий вішмаз».

(Ю. Винничук)

Дехто з авторів використовує okazіональні одиниці як антропоніми з метою надання характеристик особам, як-от Ліна Костенко у романі «Берестечко»:

*«Упитий дядько не-минай-корчма
розкаже більш, ніж писар генеральний»,*

(Л. Костенко)

«Козак Небаба, ох, таки ж не баба!

Якби під ним не встрелили коня»,

(Л. Костенко)

«Я ж не лежень, я ж дужень,

я ж того й занедужав,

що не знав, чи ви хоч живі...».

(Л. Костенко)

«Нарцис і стріла і лучник він стриж і стрижень

і тридцять три серпанки м'якої плоті

хопчик-негайно і хлопчик-лиши-на-потім»,

(І. Шувалова)

*«хлопчик-повітряний-змій, бірюза і смальта,
піна і піт, шаліє двигун між ребер».*

(І. Шувалова)

Подеколи автори концентрують увагу на функції увиразнення предметів реальності. Наведемо приклад:

*«Ущухлим світлом сяють вишні **опонічні**»,*

(В. Стус)

*«Самі доглядаються груші криві,
промерзлі калюжі **прозорять**»,*

(М. Вінграновський)

*«А півня крик **розбуджено-співучий**
розноситиме вітер по горбах»,*

(О. Ірванець)

*«Диригенте свічок, Ваші руки
гіллясто-нервові...»,*

(О. Забужко)

*«Тепер я вже знаю яка то неправда
коли ми **марнотно** складаємо руки померлим».*

(І. Малкович)

Тож оказіональні одиниці функціонують як додаткова характеристика предмета чи явища, що робить зображуване неповторним та оригінальним в уяві читача.

Варто зазначити, що привернення уваги реципієнта виділяємо як одну з функцій оказіоналізмів, яка має провокативну та комунікативну мету, як-от:

*«Що варте ще одне страждання
до всіх **вминулених** страждань,
і вічне, вічне **поспішання**
на свято серця і жадань!..»,*

(М. Вінграновський)

*«Як раптово в хвилини **блакитношовкові**, –*

ще рух! іще крок! іще подих грози!»,

(М. Вінграновський)

«Відчорніли в саду переспілі пасльони,

ззимували сніги ув обійми ріки...»,

(М. Вінграновський)

«Як діти по мертвотній руйноті

до себе знову лізуть на подвір'я...

Який щасливий голод на душі!

Яка переচেкаєнність! Звідколи!».

(М. Вінграновський)

«Страшно безсило-малим чути себе перед смертю.

Але страшніше, коли ні за що вмерти»,

(Б. Олійник)

«У життєпротяжність, у тривкість, у буттєбезмежність.

У мене всередині – простором засклені грати»,

(І. Шувалова)

«Злий пісок порожнечі горітиме в наших руках,

спрагла бездотиковість триматиме свічку над ліжком».

(І. Шувалова)

Значення лексеми **патологія** вміщено у новотворі **тебе-логія**, авторка заміщує грецьке слово *παθός* – страждання на сему тебе, зі значенням «ти спричиняєш мої страждання»:

«Моя тебе-логія – понаднатхненність,

надмірність, проста обеззброєність –

погляд лишився, як скальпель»,

(І. Шувалова)

Отже, доходимо висновку, що okazіоналізми у поетичному просторі мають широкий спектр функціонування та можуть бути використані автором задля створення певного ефекту, впливу на читача чи вираження ідей і образів.

3.2. Оказіональна експресія та засоби її забезпечення

Оказіональну експресію застосовують шляхом створення незвичного ефекту та впливу на читача, який викликає певні образи та асоціації в уяві реципієнта. Варто зазначити, що створення слів-комполітів дає змогу виокремити характерні особливості та риси об'єкта, про якого йдеться. Цей прийом уможлиблює найбільш повно й яскраво описати феномен чи ліричного героя, він увиразнює мовлення, адже вміщує суб'єктивну авторську концепцію. Проілюструємо це на прикладі поезій:

*«Олег Ольжич у загуслому присмерку
змов-конспірацій-терактів»,*

(О. Забужко)

*«Національна чулість до впізнаваних і
розставлених-де-належить сліз у голосі»,*

(О. Забужко)

*«Ми вклоняємось ідолам: з мокрим холодним серцем,
в котрім ні-зерня-віри, ми чинимо ритуали і
не-знати-у-кого просим, щоб нас врятували»,*

(О. Забужко)

*«Ще нас двох огортає єдине повітря бурмотіння-і-шептів,
тремке од непевної, темної мови...»,*

(О. Забужко)

*«Ще обіймами-сповнені-руки відторгають
від себе жорстку гострокутність предметів»,*

(О. Забужко)

«Мокрі лавочки, росні голівки похнюплених айстр-від-Олеся»,

(О. Забужко)

*«Вони самоправні – як в камінь вціловані морем,
але і зничомі – піском-попід-вітром крихкі...»,*

(О. Забужко)

*«Тиха стежка зацвіла вечоровою матіолою,
житом-долею світанковою.
Дивом-казкою, юним соняхом»,*

(Б. Олійник)

«Знизу оббиті озера хмарами білими – літо-зима»,

(М. Вінграновський)

*«І з-під хмар-снігурів сніговіється даль-хитавиця,
та ще приспана сила снігів,
та над серцем зоря-вечорниця...».*

(М. Вінграновський)

Оказіональні дієслова у безособовій та неозначено-особовій формах надають лексемам пасивного забарвлення, виражають невідворотність та фатальність зображеного, видається, ніби читач не має влади над тим, що відбувається, ніби елементи поезії здатні самі керувати подіями. Такі оказіоналізми знаходимо у рядках:

*«Лячні довжаться тіні, дзвонять німби ікон,
і росте голосіння з-за соснових ослон»,*

(В. Стус)

*«Довго-довго давнє літо давніло,
де не йшло – стояла синя мла»,*

(М. Вінграновський)

«Хто і що зріднило нас»,

(М. Вінграновський)

«Очима синіми вже золотіло літо, і дихала земля»,

(М. Вінграновський)

*«Позахолодало на ріллю,
на ріллю, де енко-єнко-венко-»,*

(М. Вінграновський)

«І з-під хмар-снігурів сніговіється даль-хитавиця»,

(М. Вінграновський)

*«Час пряде свою одвічну нить:
солов'ям вишнево **одспівається**,
журавлям осінньо відболить»,*

(Б. Олійник)

*«Полиняло, **оджовтіло**, зголубіло.
Всі печалі мої встигли на експрес...».*

(Б. Олійник)

Важливу експресивну роль слід зазначити щодо оказіональних прислівників, які дозволяють особливо виразно зобразити ознаку дії чи стан предмета. Наприклад, Микола Вінграновський застосовує такі лексичні одиниці в інтимній ліриці задля того, аби незвично описати спогади, що затьмарюють розум героя:

*«**Непереквітло і вінчально**
мені не йдеш із голови».*

(М. Вінграновський)

Хоч лексичне значення слова *тінь* зазвичай асоціюється з нещасливими чи таємничими обставинами, проте саме завдяки оказіоналізму *легкобоко* негативна конотація цієї лексеми нівелюється:

*«**Лежали тіні легкобоко**,
і ловко примерхи зі сну
щось вишивали тонко».*

(М. Вінграновський)

Автор майстерно зображає будяки напередодні зими, які ще не втратили своїх яскравих квіток, проте читач розуміє, що осінь от-от закінчиться, а хурделиця накриє першим снігом квіти:

*«**Будяки малиновоголово**
про сніги подумали й собі».*

(М. Вінграновський)

Картину сільського життя автор теж представляє за допомогою оказіоналізму:

*«Телята підняли хвости,
і квокчуть кури **попідтинно**,
і квокче сонце і хати».*

(М. Вінграновський)

Аби наголосити на тимчасовості та швидкоплинності щастя та життя загалом поет застосовує таку okazіональну одиницю:

*«Поблимамо **впівщастя** – й будь здоров!
Пісочок хитрий: наче він з **невчора**...».*

(М. Вінграновський)

Концепти непорочності та безгрішності письменник представляє новотвором **дитинносіро** в описі весни як пори відродження і пробудження:

*«Дніпровими високими очима **дитинносіро** глянула весна».*

(М. Вінграновський)

Пташину легкість та вразливість передає внутрішні переживання ліричного героя:

*«І зупинитися **жайворово** над твоїм серцем,
бо поміж нами лягли навіки літа і літо –
як поміж квітнем і поміж серпнем...».*

(М. Вінграновський)

На противагу збайдужіле ставлення описане поетом у холодних, похмурих тонах:

*«**Очужіло** стою у зими на краю, – за крилаткою осінь курличе...».*

Поняття туги та горя від втрати вміщено в okazіоналізмі **марнотно**:

*«Тепер я вже знаю яка то неправда коли ми
марнотно складаємо руки померлим».*

(І. Малкович)

Стосунки між двома героями оповіді авторка зображує напівмістично з використанням okazіонального прислівника:

*«В темні водойми лиця схиляють, тануть.
Чотирируко леліють сумісну рану.*

Порозуміння між ними стоїть стіною».

(І. Шувалова)

Поетеса використовує okazіональну одиницю задля співставлення предметів:

*«Так **серпантинно** так чинно лягають бинти
загадка мусиш намацати відповісти».*

(І. Шувалова)

Завдяки додаванню суфіксів зменшено-пестливого та згрубілого відтінків автори створюють нове, виразне okazіональне слово. Знаходимо приклади у поезії Миколи Вінграновського:

*«Було **джмеленьке** – і забрати раптом,
а я ж то я – один я у літах!..»,*

(М. Вінграновський)

*«Здійми мені хоча б якесь **літатенятонько** нещасне»,*

(М. Вінграновський)

*«Почалапали каченята та по чаполоті,
каченята-чапенята: сухо нам у роті».*

(М. Вінграновський)

Помітна тенденція використання синонімів, повторів та антонімів у okazіональних словах. Такий прийом створює певну градацію значення лексичної одиниці, підкреслити та увиразнити її серед інших елементів. Синонімічні використання:

*«Ще нас двох огортає єдине повітря
бурмотіння-і-шептів, тремке
од непевної, темної мови».*

(О. Забужко)

*«Танець із яблуком **вчораминущого** раю –
Хто тебе вкраде у мене?
о, хто тебе вкраде?»*,

(І. Шувалова)

*«Тільки небо **яснопрозоре**,
тільки вогнища дим, тільки
вітер, що кличе зливу»,*

(М. Савка)

*«Родять щедро пісні тільки в **зладі-добрі**,
на добрі, як на вірі, тримається світ»,*

(Б. Олійник)

*«У мочарях провалювались, дибали.
Недвигу-каліч неводом вели».*

(Л. Костенко)

Антонімічні поєднання протилежних за змістом понять створюють ефект контрасту:

*«Ніч – **пречисто-нечиста**,
правда, якось незвично:
шабаш відьомський в місті»,*

(Анна Багряна)

*«Від зимової стоми стоїмо
пересічні **незнайомо-знайомі**,»*

(Анна Багряна)

*«Знизу оббиті озера хмарами білими – **літо-зима**»,*

(М. Вінграновський)

*«І ось ти – все, що снилось як
смертеіснування й життєсмерть –
тож іспитуй, як золото, на пробу
коханих, рідних, друзів і дітей».*

(В. Стус)

Елементи повторів чи повне дублювання основи/ слова дає змогу наголосити на оказіональній лексемі, надає особливої експресії:

*«І зібралась, чи **збирають-збиралася** у дорогу неба течія...».*

(М. Вінграновський)

«Де ж ті везли-везлики, як нема?

Везлики-замерзлики край вікна!»,

(М. Вінграновський)

*«Навіть зорі, здається, лишилися **придавлено-давніми**,*

і на небі життя – мов застигло в чеканні орбіт»,

(Анна Багряна)

«Синьо посміхається зоря...

Ти мені настояна на втечі,

***втеченько-утечо-течія...**»*,

(М. Вінграновський)

*«З **чернечо-чорно-чорними** губами,*

із міриадами незвіданих галактик,

які ховаються в тобі»,

(М. Вінграновський)

*«І **одинокота-одина** у ній **одніє** й на світанні,*

і тільки щастя їй нема...»,

(М. Вінграновський)

Отже, оказіональна експресія виражена завдяки прийомам створення слів-комполітів, використання синонімів, повторів та антонімів, додавання зменшено-пестливих та згрубілих суфіксів, творення прислівників, оказіональних дієслів у безособовій та неозначено-особовій формах.

Висновки до розділу 3

Оказіоналізми у поетичному просторі мають широкий спектр функціонування, можуть бути використані автором задля створення певного ефекту, впливу на читача чи вираження ідей і образів. Оказіональні лексеми виокремлюють ті чи інші риси зовнішності або характеру ліричного героя/героїні, створюючи неповторні образи, вони додають виразності та дозволяють трансформувати зображене відповідно до інтенцій автора.

Оказіоналізми виконують імпресивну функцію, яка звернена на читача. Адже такі лексеми спрямовані на те, аби вразити реципієнта, привернути його увагу, викликати як негативні, так і позитивні емоції. Імперативні дієслова-оказіоналізми привертають особливу увагу читача, їх функція полягає у своєрідному діалозі між автором та читачем. Форма імперативу має вагомий психологічний вплив, а коли слово ще й подане у незвичній формі, то його функція посилюється, ніби примножується.

Не варто применшувати креативну функцію оказіоналізмів, яка дає змогу розкрити творчий потенціал автора та слугує його самовираженню, бо саме такі слова засвідчують новаторські здібності письменника, його здатність перевершувати міри звичайного, прийнятого та встановленого. До того ж, авторські неологізми створюють відповідний бекграунд або фон, атмосферу, полотно, на якому розгортаються події. Так відбувається адаптація читача до авторського світосприйняття, аби написане сприймалося у певному забарвленні. Для функції створення візуального ефекту автори використовують елементи кольористики, панорамні зображення, детальні описи, які базуються на оказіональних лексемах. Такі одиниці часто виконують експресивну функцію, а саме надають емотивного забарвлення через зменшено-пестливу чи згубілу лексику, яка викриває ставлення автора до тих чи інших явищ дійсності. Варто зазначити, що деякі автори використовують авторські неологізми як антропоніми з метою надання характеристик особам, створюють не лише імена, а й надають номінативній функції особливого значення. Реалізація комунікативної та про вокативної мети відбувається через функцію привернення уваги реципієнта до конкретних зображень, образів та предметів.

Однією з найважливіших функцій оказіоналізмів є експресивна. Вона найбільш зрозуміло виправдовує вживання нової одиниці. Варто підкреслити, що створення слів-комполітів дає змогу виокремити характерні особливості та риси об'єкта, про якого йдеться. Цей прийом найбільш повно

й яскраво описує феномен чи ліричного героя, він увиразнює мовлення та додає експресії, адже вміщує суб'єктивну авторську концепцію.

Оказіональні дієслова у безособовій та неозначено-особовій формах надають лексемам пасивного забарвлення, виражають невідворотність та фатальність зображеного, видається, ніби читач не має влади над тим, що відбувається, ніби елементи поезії здатні самі керувати подіями. Важливу експресивну роль слід зазначити щодо оказіональних прислівників, які дозволяють особливо виразно зобразити ознаку дії чи стан предмета.

Помітна тенденція використання синонімів, повторів та антонімів у оказіональних словах. Такий прийом уможлиблює створення певної градації значень лексичних одиниць, підкреслити та увиразнити їх серед інших елементів. Саме так досягаємо поступового наростання чи спадання напруги у поетичному творі.

Завдяки додаванню суфіксів зменшено-пестливого та згрубілого відтінків автори створюють нове оказіональне слово. Так простежуємо не лише критичне ставлення автора до предмета, але й формуємо власне.

ВИСНОВКИ

Особливістю складу мови є її здатність до поповнення лексики за допомогою нових слів і значень. Якщо виникає потреба у створенні назви для нового поняття, мова, як жива структура, реагує на такий запит. Так з'являються неологізми. Їх поділяють на загальномовні та індивідуально-авторські (оказіоналізми). Поява новотворів зумовлена двома факторами: перший – це потреба однослівного позначення певних предметів чи явищ, і другий – це необхідність заміни окремих слів на нові.

Такі мовознавці, як Ж. В. Колоїз, Г. М. Вокальчук, В. П. Сімонок, Г. М. Яворська, Л. П. Кислюк займалися дослідженням okazіональних слів, причинами їх виникнення, вивчення структури та функціонування цих новотворів у мові.

Однією з дискусійних проблем неології є визначення критеріїв розмежування неологізмів, okazіоналізмів та потенційних слів, оскільки існують суперечливі думки щодо природи та функціонування цих утворень.

До критеріїв розмежування неологізмів та okazіоналізмів зараховують час появи слова; наявність – відсутність конкретного автора; відчуття – невідчуття новизни слова; входження – невходження в мову, оскільки неологізми з'являються у мові і належать їй, а okazіоналізми – це мовні факти.

Неологізми функціонують у мовленні як готові, відтворювані одиниці, натомість okazіональні слова не зараховуємо до відтворюваних, їх утворюють щоразу для кожного випадку вживання. Для okazіоналізмів, на відміну від неологізмів, характерне те, що вони зберігають свою новизну, незалежно від реального часу їх утворення, тож їх вважаємо «вічними неологізмами». Потенційні слова мають, як і okazіоналізми, мовленнєвий характер, тобто не належать до мови, але, на відміну від okazіоналізмів, вони нормативні, утворені за продуктивними моделями словотвору.

Традиційно неологізми диференціюють як нові слова в мові, потенційні слова – як лексеми, які могли б бути створені, тобто сформовані, якщо для

цього виникла потреба, та okazіоналізми – слова, на творення яких впливає порушення законів словотворення.

Одним з важливих критеріїв визначення належності слова до okazіонального вважають експресивно-стилістичний. Варто додати, що невідтворюваність okazіоналізмів розглядають як їх вагому характеристику, адже їх творять щоразу, коли виникає потреба вживання. Щодо синхронно-діахронної дифузності okazіоналізмів дослідники зазначають, що «одномоментність» існування okazіоналізму забезпечує його абсолютну нездатність зазнавати історичних змін.

Дослідники визначають словотвірну похідність як одну з ознак виокремлення okazіоналізмів серед інших новотворів. Ненормативність okazіоналізмів пояснюємо відхиленнями від мовної норми, оскільки під час їх творення автор навмисно створює незвичне слово з метою певного впливу на читача або співрозмовника, однак ця ознака не є абсолютною щодо okazіональних утворень. Належність окремій особі (автору) – одна з основних ознак okazіоналізму, саме тому їх часто називають «індивідуальними новоутвореннями».

Важливими одиницями індивідуально-авторської поетичної картини світу є okazіоналізми, які виражають нестандартне, «унікальне» світосприйняття кожного із майстрів слова. Оскільки в процесі творення okazіоналізмів автор насамперед вмонтовує емоційно-експресивне значення денотата, вживання таких okazіональних одиниць задовольняє потребу автора в особистому і творчому самовираженні. Авторські новотвори апелюють до емоційної сфери і через неї – до розуму; їх використовують для інтелектуального або інформаційного переконання.

Серед семантичних okazіональних компонентів розрізняємо: рослинні, анімалістичні елементи, кольорокомпоненти, а також вирізняємо прикметникові інновації.

Кожна okazіональна одиниця з рослинним компонентом має не лише символічне значення, а й підсилює естетичну функцію у творі. Тож автори

використовують рослинні компоненти для створення незвичних слів, вираження авторської думки та порівняння явищ і предметів з рослинами. Завдяки цьому читач має змогу вибудувати асоціації та уявити всі якості та деталі об'єкта.

Оказіональні лексеми з анімалістичними елементами уможливають конструювання асоціативних концептів в уяві реципієнта, створення відповідних візуальних та звукових образів та додають експресії, адже читач сприймає тваринні елементи як частину оказіонального слова через призму суб'єктивного бачення.

Людина сприймає світ у кольорі, тож має візуальні асоціації, уявлення про оточення та предмети у ньому. Тому використання кольорокомпонентів у створенні оказіональних одиниць досить поширений спосіб. Він дає змогу не лише посилити символічне значення, а й увиразнює візуальні образи. Читачі зі схожими релігійними переконаннями та національною приналежністю трактують кольори за однаковою парадигмою, адже за лексичним та символічним значеннями кольороелементи універсальні для розуміння та декодування значень, саме тому їх широко використовують у творенні оказіональних номінацій.

Авторські інновації належать до різних частин мови: іменників, прикметників, дієслів, прислівників. Зазначені новотвори сприяють увиразненню мовлення та вирізняють описаний предмет чи об'єкт серед усталених, вони підсилюють враження реципієнта, адже створюють ефект неповторності описаного.

Одним з найпоширеніших способів творення оказіоналізмів є морфологічний. Індивідуально-авторські неологізми утворюються за допомогою словоскладання, основоскладання, префіксального та суфіксального способів.

Простежуємо тенденцію використання основоскладання, словоскладання, префіксального як найпоширеніших способів. Основоскладання та словоскладання дають змогу якнайточніше виразити

ідею автора та допомагають створити нові відтінки значень, тож нове поняття не лише має додаткові смислові елементи, але й привертає увагу реципієнта.

Оказіональні лексеми покликані втілювати акторську концепцію та бути засобом вираження думок письменника, тому поету дозволено знехтувати граматичними нормами та законами для досягнення певного впливу. Отож автори okazіоналізмів порушують усталені граматичні правила, проте подеколи використовують сталі флексії у творенні нових номінацій.

Авторські неологізми мають широкий спектр функціонування у поетичному просторі, можуть бути використані автором для створення певного ефекту, впливу на читача чи вираження ідей і образів. Оказіональні лексеми виокремлюють риси зовнішності чи характеру ліричного героя, створюючи нові образи, вони додають виразності та уможливають трансформувати зображене відповідно до інтенцій автора.

Оказіоналізми виконують імпресивну функцію, яка звернена на читача. Такі лексеми спрямовані на те, аби вразити реципієнта, привернути його увагу, викликати широкий спектр емоцій: від негативних до позитивних. Імперативні дієслова-оказіоналізми привертають особливу увагу читача, їх функція полягає у своєрідному діалозі між автором та читачем. Форма імперативу має вагомий психологічний вплив, тому стверджуємо, що його функція посилюється.

Креативна функція okazіоналізмів дає змогу розкрити творчий потенціал автора та слугує його самовираженню, адже саме такі слова засвідчують новаторські здібності письменника, його здатність руйнувати рамки звичайного, прийнятого та встановленого. До того ж, авторські неологізми створюють відповідний бекграунд або тло, атмосферу, полотно, на якому розгортаються події. Так відбувається адаптація читача до авторського світосприйняття, аби написане сприймалося у певному забарвленні. Для функції створення візуального ефекту автори використовують елементи кольористики, панорамні зображення, детальні

описи, які базуються на okazіональних лексемах. Такі одиниці часто виконують експресивну функцію, а саме надають емотивного забарвлення через зменшено-пестливу чи згубілу лексику.

Дехто з авторів використовує авторські неологізми як антропоніми з метою надання характеристик особам, створюють не лише імена, а й надають номінативній функції особливого значення. Реалізація комунікативної та прокативної мети відбувається через функцію привернення уваги реципієнта до конкретних зображень, образів та предметів.

Однією з найважливіших функцій okazіоналізмів є експресивна. Вона найбільш зрозуміло виправдовує вживання нової одиниці. Цей прийом дає змогу найбільш повно й яскраво описати феномен чи ліричного героя, він увиразнює мовлення та додає експресії, адже вміщує суб'єктивну авторську концепцію.

Okazіональні дієслова у безособовій та неозначено-особовій формах надають лексемам пасивного забарвлення, виражають невідворотність та фатальність зображеного. Важливу експресивну роль слід зазначити щодо okazіональних прислівників, які дозволяють особливо виразно зобразити ознаку дії чи стан предмета.

Помітна тенденція використання синонімів, повторів та антонімів у okazіональних словах. Такий прийом створює певну градацію значення лексичної одиниці, підкреслити та увиразнити її серед інших елементів. Саме так досягаємо поступового наростання чи спадання напруги у поетичному творі. Завдяки додаванню суфіксів зменшено-пестливого та згубілого відтінків автори створюють нове okazіональне слово. Так простежуємо не лише критичне ставлення автора до предмета, а й формуємо власне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адах Н. А. Авторські лексичні новотвори в поезії Василя Барки: семантика, функції, прагматика. (Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук). Рівне : Рівненський держ. гуманітарний ун-т, 2008. 253 с.
2. Бабич Н. Д. Магія слова для всього живого: мовно-народознав. наук. студії. Чернівці : Букрек, 2012. 383 с.
3. Бабій І. Художньо-зображальна роль авторських неологізмів у формуванні письменницького ідіостилю. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 3-тє вид. 2015. С. 11-18.
4. Байрачна А. В. Неологізми як один із головних факторів розвитку української мови. *Управління розвитком*. Вип. 12. 2014. С. 99-100.
5. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук). Київ : НАН України, Ін-т української мови, 2006. 36 с.
6. Бойчук М. В. Параметризація поняття okazіоналізм. *Лінгвістичні студії*. Вип. 23. 2011. С. 8-12.
7. Брітікова К. В. Узуальне та okazіональне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв осіб.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецьк : Донецький національний ун-т, 2007. 305 с.
8. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
9. Вокальчук Г. М. «Я – беззразковості поет» (словотворчість Михайля Семенка): монографія. Рівне : Перспектива, 2006. 201 с.
10. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) : монографія. Рівне : Перспектива, 2004. 524 с.
11. Вокальчук Г. М. Неологічні експерименти Ліни Костенко на тлі словотворчості шістдесятників. *Культура слова*. Вип. 73. 2010. С. 30-34.

12. Вокальчук Г. М. Українська індивідуально-авторська неографія: стан і перспективи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія. Мовознавство. Вип. 17. 2011. С. 27-32.
13. Вокальчук Г. М., Архангельська, А. М., Стишов, О. А., Маслова, Ю. П., Максимчук, В. В. Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах: монографія (за ред. Г. М. Вокальчук). Серія. Українська індивідуально-авторська неографія. Вип. 6. Рівне: Острозька академія, 2011. 356 с.
14. Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60–90-ті роки) : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 1999. 22 с.
15. Гладка В. А. Проблема відокремлення неологізмів від okazіональних утворень. Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс. Вип. 484. 2009. С. 21-26.
16. Горбач О. В. Поняття «неологізм» у сучасній неології. Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 28 березня 2014 року. Київ : НТУУ КПІ, 2014. С. 5-9.
17. Дзюбіна О. І. Диференціальні ознаки неологізмів і okazіоналізмів (на матеріалі художньої літератури та Інтернет-реклами англійської мови). Вісник Львівського університету. Серія. Іноземні мови. Вип. 22. 2014. С. 78-84.
18. Дюкар К. В. Інноваційні одиниці: okazіоналізми чи потенціалізми? Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія. Філологія. Т. 1014. Вип. 65. 2012. С. 10-15.
19. Калашник В. С. Okазіональне словотворення як спосіб концептуалізації художнього світу поета (за ідіостилями Василя Стуса, Миколи Вінграновського, Степана Сапеляка). Людина та образ у світі мови : вибрані статті. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. С. 200-206.

20. Касім Г. Ю. Витоки експресивності okazіоналізмів, уживаних у текстах ЗМІ. Мова. Вип. 18. 2012. С. 104-107.
21. Клименко Н. Ф. Потенційне слово. Українська мова : енциклопедія . Київ : Укр. енцикл., 2004. 511 с.
22. Клименко Н. Ф., Карпіловська, Є. А., Кислюк, Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
23. Коваль Т. Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія. Лінгвістика і літературознавство. 2011. С. 468-475.
24. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. Вісник Запорізького державного університету. Серія. Філологічні науки. Вип. 3. 2002. С. 78-83.
25. Колоїз Ж. В. Неузувальне словотворення : монографія. Кривий Ріг: Астерікс, 2015. 156 с.
26. Колоїз Ж. В. Okазіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.01 / Київ : НАН України; Ін-т укр. мови. 2007. 36 с.
27. Колоїз Ж. В. Українська неологія: здобутки та перспективи. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія. Філологія. Мовознавство. Т. 105. Вип. 92. 2009. С. 57-62.
28. Косович О. В. До питання про суть неологізму в сучасній лінгвістиці. Записки з романо-германської філології. Вип. 2. 2012. С. 71-79.
29. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.
30. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10.02.01 / Львів, 2002. 19 с.

31. Мазурик Д. В. Поетичні okazіоналізми : традиція і сучасність. Культура слова. Вип. 55. Київ, 2000. С. 45-51.
32. Медведь М. М. Неологізми в словниковому складі української видавничо-поліграфічної термінології. Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 20. Ч. 2. Рівне, 2012. С. 107-110.
33. Михайленко Л. Л. Динаміка суспільно-політичної лексики української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття (на матеріалі мови українських засобів масової інформації) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10.02.01 / Київ: Національна академія наук України, 2009. С. 93-96.
34. Новікова Є. Б. Неологізм, okazіоналізм, потенційне слово: проблеми розмежування. Лінгвістичні дослідження. Вип. 45. 2018. С. 97-102.
35. Окуневич Т. Г. Індивідуально-авторські неологізми у поезії Мілі Лучак. Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія. Лінгвістика. Вип. 25. Херсон : ХДУ, 2016. С. 81-86.
36. Радько О. Г. Індивідуально-авторські назви статичних ознак в українській поезії ХХ сторіччя : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10.02.01 / Луцьк, 2017. С. 18-40.
37. Ріжко Р. Л. Okazіоналізми як домінанта поетичної мови кінця ХХ – початку ХХІ століття: функціональний аспект. Лінгвістичні студії. Вип. 23. 2011. С. 191-197.
38. Романчук С. Є. Okazіоналізми як окрема група неологізмів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вип. 58. 2011. С. 52-55.
39. Самойлова І. А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-90-их років ХХ ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10. 02. 01 / Київ: НАН України. Ін-т української мови, 1999. 165 с.

40. Сімонок В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. Харків: Основа, 2000. 332 с.
41. Словник лексико-словотвірних інновацій: 2012-2013 / за ред. А. М. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 172 с.
42. Словник лексико-словотвірних інновацій: 2015-2016 / за ред. А. М. Нелюби, Є. О. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 219 с.
43. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 10–30 рр. ХХ ст. Київ: Правда Ярославичів, 2000. 156 с.
44. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. д-ра філол. наук. 10.02.01 / Київ: НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, 2003. 35 с.
45. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
46. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. Мовознавство. Вип. 3. 2007. С. 69-77.
47. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
48. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ-початок ХХІ ст.) : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 248 с.
49. Тараненко О. О. Неологізм. Українська мова. Енциклопедія / за ред. кол.: В. М. Русанівського, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 377 с.

50. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]: у 20-ти томах : електронна версія видання. Режим доступу: <http://test.ulif.org.ua:8000/exp1/Entry/index?wordid=1&page=0>
51. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10.02.01 / Дніпро, 2005. 19 с.
52. Турчак О. М. Поняття окказіоналізм у мовознавчій літературі та його мовленнєва реалізація в українських періодичних виданнях кінця ХХ століття. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія. Філологічні науки. Вип. 2. 2013. С. 299-305.
53. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
54. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада. Київ: Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Вип. 2. 2000. 286 с.
55. Алефиренко Н. Ф., Корина Н. Б. Проблемы когнитивной лингвистики : монография. Нитра : УКФ, 2011. 216 с.
56. Виноградов В. В. Русский язык: Грамматическое учение о слове. Москва : Высшая школа, 1986. 640 с.
57. Лопатин В. В. Рождение слова : Неологизмы и окказиональные образования. Москва : Наука, 1973. 150 с.
58. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово). Москва : Высшая школа, 1976. 118 с.
59. Фельдман Н. И. Окказиональные слова и лексикография. Вопросы языкознания. Вып. 4. 1957. С. 64-73.
60. Ханпира Э. И. Окказиональные элементы в современной речи. Стилистические исследования: на материале русского языка. Москва : Наука, 1972. С. 245-317.

61. Aitken J. K. *Neologisms: A Septuagint Problem*. (Edited by Aitken, James K., Clines, Jeremy MS, & Maier, CM Atlanta, GA). Society of Biblical Literature, 2013. P. 315-329.
62. Bakker, E. J. *Poetry in speech: orality and Homeric discourse*. Cornell University Press, 2018. 135 p.
63. Bose, A. Phonological therapy in jargon aphasia: Effects on naming and neologisms. *International Journal of Language & Communication Disorders*. Vol. 48, 2013. P. 582-595.
64. Guz W. Are nonce words really deviant, context-dependent, and unlexicalizable? *Sound, Structure and Sense*. 2012. 114 p.
65. Lehrer A. Understanding trendy neologisms. *Italian Journal of Linguistics*. Vol. 15. 2003. P. 369-382.
66. Lehrer A. Problems in the translation of creative neologisms. *Meaning in Translation. Lodz Studies in Language*. Vol. 19. 2010. P. 293-303.
67. Litak A. Author Neologisms in JRR Tolkien's Trilogy. "The Lord of the Rings" (in Original and Translation). *English Matters*. Vol. 4. 2013. P. 25-33.
68. Martseva T. A., Snisar, A. Y., Kobenko Y. V., & Girfanova K. A. Neologisms in American electronic mass media. In *International Conference on Linguistic and Cultural Studies*, Springer, Cham, 2017. P. 266-274.
69. Mattiello E. Analogy in word-formation: A study of English neologisms and occasionalisms. Vol. 309. 2017. P. 35-42.
70. Nykytchenko K. P. To the problem of definition of "occasionalism" among the basic notions of neology. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія. Філологічні науки. Мовознавство*. Vol. 3. 2015. P. 181-186.
71. Oleynikova G. "The Role of Author's Neologisms in Literary Text". *Journal of Danubian Studies and Research*. Vol. 6. P. 2. 2016. P. 7-11.

72. Prysiazhniuk I. S. Neologisms of “Science and engineering”, “Communication technologies” thematic groups: word formation methods and ways of translation. *Journal of the National Technical University of Ukraine KPI: Philology and Educational Studies*. Vol. 9. 2017. P. 27-30.
73. Sarroub L. K. From neologisms to social practice: An analysis of the wandering of America. *Anthropology & education quarterly*. Vol. 33 P. 3. 2002. P. 297-307.
74. Štekauer P. On the theory of neologisms and nonce-formations. *Australian Journal of Linguistics*. Vol. 22. P. 1. 2002. P. 97-112.
75. Sutton-Spence R. Neologisms. In *Analysing Sign Language Poetry*. Palgrave Macmillan, London, 2005. P. 69-86.
76. Turcsan G., Herment S. Making sense of nonce word stress in English. *Investigating English Pronunciation*. Palgrave Macmillan, London, 2015. P. 23-46.
77. Volden J., Lord C. Neologisms and idiosyncratic language in autistic speakers. *Journal of autism and developmental disorders*, Vol. 21. P.1. 1991. P. 109-130.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Анна Багряна: вірші [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://onlyart.org.ua/modern-ukrainian-poets/virshi-anny-bogdanovoyi/>.
2. Богдан-Олег Горобчук [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://maysterni.com/user.php?id=3744&t=1>.
3. Василь Стус: вірші [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/stus/>.
4. Вінграновський Микола: творчість [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=40&type=tvorch>.
5. Іван Малкович: поезія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/malkovych/>.
6. Ігор Римарук: поезія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://maysterni.com/user.php?id=170&t=1>.
7. Ірина Шувалова [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://maysterni.com/user.php?id=48&t=1>.
8. Катерина Калитко: вірші [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/kalytko/>.
9. Костенко Л. (1999). *Берестечко*: іст. роман. К.:Укр. письм., 156 с.
10. Мар'яна Савка: поезія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/savka/>.
11. Оксана Забужко: поезія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/zabuzhko/>.
12. Олександр Ірванець: вірші [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/irvan/>.
13. Олійник Борис: творчість [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=53&type=tvorch>.
14. Павло Вольвач: вірші [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://maysterni.com/user.php?id=3513&t=1>.
15. Юрко Іздрик: твори [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.poetree.club/authors/iurii.izdrik>.

ДОДАТКИ

Додаток А. Словник оказіональних номінацій.

А

- 1) *айстр-від-Олеся* (О. Забужко),
- 2) *антисвіт* (М. Вінграновський),

Б

- 3) *байдужіють* (П. Вольвач),
- 4) *бездотиковість* (І. Шувалова);
- 5) *безлистя* (М. Вінграновський),
- 6) *безсило-малий* (Б. Олійник),
- 7) *білоквітий* (М. Вінграновський),
- 8) *білоусто* (В. Стус),
- 9) *більше-ніж-рівня-мені* (О. Забужко),
- 10) *блакитношовкові* (М. Вінграновський),
- 11) *брова-крило* (Б. Олійник),
- 12) *бурмотіння-і-шептів* (О. Забужко),
- 13) *буттєбезмежність* (І. Шувалова),

В

- 14) *важкоповіка* (О. Ірванець),
- 15) *везли-везлики* (М. Вінграновський),
- 16) *везлики-замерзлики* (М. Вінграновський),
- 17) *велично-воскобровий* (О. Ірванець),
- 18) *вечірньсірогусо* (М. Вінграновський),
- 19) *вечірньосірогусто* (М. Вінграновський),
- 20) *взаємознайтися* (Б.-О. Горобчук),
- 21) *вібрунькує* (Б. Олійник),
- 22) *вібуквив* (Ю. Іздрик),
- 23) *вимрій* (Анна Багряна),
- 24) *виснитися* (М. Вінграновський),
- 25) *витребеньочка-ріка* (М. Вінграновський),

- 26) *вищвірінькувались* (М. Вінграновський),
 27) *відлебеділа* (Б. Олійник),
 28) *відлютую* (М. Вінграновський),
 29) *відтихну* (М. Вінграновський),
 30) *відтюгукали* (Б. Олійник),
 31) *вінчально* (М. Вінграновський),
 32) *вминулені* (М. Вінграновський),
 33) *вогненність* (Анна Багряна),
 34) *воле-пересмудо* (М. Вінграновський),
 35) *в-очу-затікаюче-потом* (О. Забужко),
 36) *впівщастя* (М. Вінграновський),
 37) *всевічний* (М. Вінграновський),
 38) *втеченька-утеча-течія* (М. Вінграновський),
 39) *вчораминущій* (І. Шувалова),

Г

- 40) *гаркота-гармата* (Л. Костенко),
 41) *гіркавить* (Ю. Іздрик),
 42) *гололідний* (М. Вінграновський),
 43) *голубино-непорочна* (Б. Олійник),
 44) *горноброва* (В. Стус),
 45) *гробонад* (М. Вінграновський),
 46) *гротескно-яскравим* (О. Забужко),

Д

- 47) *давніло* (М. Вінграновський),
 48) *даленієш* (Б. Олійник),
 49) *даль-хитавиця* (М. Вінграновський),
 50) *джинсаста* (О. Забужко),;
 51) *джмеленьке* (М. Вінграновський),
 52) *дитинносіро* (М. Вінграновський),
 53) *дідок-перестрибок* (М. Вінграновський),

- 54) *довжаться* (В. Стус),
- 55) *дощ-горлоріз* (І. Шувалова),
- 56) *дрімолеї* (М. Вінграновський),
- 57) *дужень* (Л. Костенко),
- 58) *душевбогий* (Л. Костенко),

Е

- 59) *енко-венко-єнко* (М. Вінграновський)

Ж

- 60) *жайворові* (Б. Олійник),
- 61) *жито-доля* (Б. Олійник),
- 62) *життєсмерть* (В. Стус),
- 63) *журавлять* (Б. Олійник),

З

- 64) *завовчився* (М. Вінграновський),
- 65) *закругленостегна* (І. Шувалова);
- 66) *залітую* (М. Вінграновський),
- 67) *зачумила* (Л. Костенко),
- 68) *збирать-збиралась* (М. Вінграновський),
- 69) *звulkanення* (М. Вінграновський),
- 70) *зголубіло* (Б. Олійник),
- 71) *зефемернієш* (І. Шувалова),
- 72) *ззимували* (М. Вінграновський),
- 73) *ззозулений* (М. Вінграновський),
- 74) *злада-добро* (Б. Олійник),
- 75) *змов-конспірацій-терактів* (О. Забужко),
- 76) *знебритвлений* (І. Шувалова),
- 77) *зоре-пересмудо* (М. Вінграновський),
- 78) *зорехмарному* (М. Вінграновський),
- 79) *зорецвітно-незрима* (А. Багряна),
- 80) *зrabся* (М. Вінграновський);

81) *зріднило* (М. Вінграновський),

82) *зсудомиться* (Б. Олійник),

Й

83) *йогенька* (М. Вінграновський),

І

84) *іншість* (І. Шувалова),

К

85) *калиново-дубово* (О. Ірванець),

86) *качачо-гусяча* (М. Вінграновський),

87) *каченята-чапенята* (М. Вінграновський),

88) *Києве-листопад* (М. Вінграновський),

89) *крила-винищувачі* (П. Вольвач),

90) *кричить-горить* (М. Вінграновський),

91) *кульбабо-золотім* (М. Вінграновський),

Л

92) *легкокрило-зелена* (А. Багряна),

93) *лисочолий* (О. Ірванець),

94) *лишайчастий* (М. Вінграновський),

95) *лілієликі* (І. Шувалова),

96) *літатенятонько* (М. Вінграновський),

97) *літо-зима* (М. Вінграновський),

98) *людолов* (Б. Олійник),

М

99) *магічність* (Анна Багряна),

100) *мажорно-музейна* (О. Ірванець),

101) *макоцвітний* (М. Вінграновський),

102) *малиноголово* (М. Вінграновський),

103) *масляноока* (О. Ірванець),

104) *мертвотний* (М. Вінграновський),

105) *мізері-милосердя* (О. Ірванець),

- 106) *місяць-молодан* (М. Вінграновський),
 107) *многотрудні* (Л. Костенко),
 108) *моїсенька* (Л. Костенко),

Н

- 109) *на-всіх-язиках* (О. Забужко),
 110) *напівпам'ятний* (В. Стус),
 111) *напташивши* (М. Вінграновський),
 112) *небопадъ* (М. Вінграновський),
 113) *невигадано-віщі* (А. Багряна),
 114) *невіджитий* (М. Вінграновський),
 115) *невчора* (М. Вінграновський),
 116) *недвига-каліч* (Л. Костенко),
 117) *недитинно-владний* (О. Забужко),
 118) *недовнутрішня* (І. Шувалова);
 119) *незнайомо-знайомі* (А. Багряна),
 120) *не-знати-у-кого* (О. Забужко),
 121) *непереквітло* (М. Вінграновський),
 122) *неперестало* (М. Вінграновський),
 123) *непоминучий* (М. Вінграновський),
 124) *нестигливе* (М. Вінграновський),
 125) *неfortunні* (Л. Костенко),
 126) *нешелестінь* (М. Вінграновський),
 127) *ні-зерня-віри* (О. Забужко),

О

- 128) *обабережжя* (П. Вольвач),
 129) *обіймами-сповнені-руки* (О. Забужко),
 130) *обоєнько* (М. Вінграновський),
 131) *одинокота-одина* (М. Вінграновський),
 132) *односпинні* (І. Шувалова),
 133) *ожіша* (М. Вінграновський),

- 134) *оливковошкіра* (О. Ірванець),
 135) *осонцена* (В. Стус),
 136) *очужіло* (М. Вінграновський),

II

- 137) *парчево-сунічні* (І. Шувалова),
 138) *перебудеться* (Б. Олійник),
 139) *перекигичу* (М. Вінграновський),
 140) *пересріблюється* (М. Вінграновський),
 141) *перечекаєність* (М. Вінграновський),
 142) *перечорнію* (М. Вінграновський),
 143) *піввітру* (М. Вінграновський),
 144) *півсну* (Анна Багряна),
 145) *піском-попід-вітром* (О. Забужко),
 146) *повідтуманіли* (М. Вінграновський),
 147) *повільноплинно* (М. Вінграновський),
 148) *пожежностанна* (В. Стус),
 149) *позахолодало* (М. Вінграновський),
 150) *позачасовість* (М. Савка),
 151) *позачасово* (М. Савка),
 152) *покаміннячко-струмок* (М. Вінграновський),
 153) *полиннолике* (П. Вольвач),
 154) *половинність* (Ю. Іздрик),
 155) *польщизна* (Л. Костенко),
 156) *понаднатхненність* (І. Шувалова),
 157) *понанахилились* (М. Вінграновський),
 158) *попідтинно* (М. Вінграновський),
 159) *поруч-спання* (О. Забужко),
 160) *поспішання* (М. Вінграновський),
 161) *пречисто-нечиста* (А. Багряна),
 162) *придавлено-давній* (Анна Багряна),

- 163) *прижовклено* (М. Вінграновський),
 164) *призаснулий* (М. Вінграновський),
 165) *приторкніть* (Б. Олійник),
 166) *прозорити* (М. Вінграновський),
 167) *пронизливо-тихо* (Оксана Забужко),
 168) *просурмився* (М. Вінграновський),
 169) *прочорніти* (М. Вінграновський),

Р

- 170) *розбуджено-співучий* (О. Ірванець),
 171) *розджемліто* (М. Вінграновський),
 172) *роздівоченими* (М. Вінграновський),
 173) *розкрилля* (В. Стус),
 174) *розставлених-де-належить* (О. Забужко),
 175) *руйнота* (М. Вінграновський),

С

- 176) *самую* (М. Вінграновський),
 177) *світанково-молода* (О. Ірванець),
 178) *світло-сміховинні* (М. Вінграновський),
 179) *серпантинно* (І. Шувалова),
 180) *сизо-збурений* (М. Вінграновський),
 181) *синьоголосна* (М. Вінграновський),
 182) *сіроножів'я* (П. Вольвач),
 183) *сліпучо-свіжі* (М. Савка),
 184) *смертеіснування* (В. Стус),
 185) *сніговіється* (М. Вінграновський),
 186) *снігодош* (М. Вінграновський),
 187) *сніженя* (М. Вінграновський),
 188) *сон-незбуда* (М. Вінграновський),
 189) *станція-Тут* (О. Забужко),
 190) *стежкоюблукатий* (М. Вінграновський),

- 191) *струнчив* (В. Стус),
 192) *сумніви-гризоти* (М. Вінграновський),

Т

- 193) *тебе-логія* (І. Шувалова),
 194) *темноплечо* (П. Вольвач),
 195) *темно-пурпурово* (М. Вінграновський),
 196) *тернаві* (М. Вінграновський),
 197) *тихоплинні* (В. Стус),
 198) *тонкокнижжя* (П. Вольвач),
 199) *тонкостанні* (І. Шувалова),
 200) *тоски-ні-за-чим* (О. Забужко),
 201) *трансмагорія* (В. Стус)
 202) *трачена* (В. Стус),
 203) *тремтливо-полохлива* (М. Вінграновський),

У

- 204) *уже-давно-музейних* (О. Забужко);

Х

- 205) *хлопець-хорошень* (Л. Костенко),
 206) *хлопчик-лиши-на-потім* (І. Шувалова),
 207) *хлопчик-негайно* (І. Шувалова),
 208) *хлопчик-повітряний-змій* (І. Шувалова),
 209) *хмари-снігурі* (М. Вінграновський),
 210) *хмуровоке* (Л. Костенко),
 211) *хтиво-хлялий* (О. Забужко),

Ц

- 212) *цяцьковано-гарчир'яний* (О. Забужко),

Ч

- 213) *чайно* (Б. Олійник),
 214) *чаполото* (М. Вінграновський),
 215) *чернечо-чорно-чорними* (М. Вінграновський),

- 216) *човниця* (М. Вінграновський),
- 217) *чоластий* (М. Вінграновський),
- 218) *чорно-криваві* (М. Савка),
- 219) *чотирируко* (І. Шувалова),

Щ

- 220) *щонаймертві* (В. Стус),

Я

- 221) *яблуня-обнога* (М. Вінграновський),
- 222) *якийсь-необдуманно-вневнений* (А. Багряна),
- 223) *яснопрозоре* (М. Савка).

Додаток Б. Зразок анкети.***Шановний опитувачу!***

Опитування анонімне, його результати будуть використані суто задля наукових цілей та статистики.

Уважно прочитайте запитання та оберіть одну відповідь, яка б збігалася з вашою думкою.

Дякую за Ваш час та увагу.

1. *Чи подобається Вам читати поетичні твори (поезію)?*
 - Так, читаю доволі часто
 - Зрідка, коли є час/ бажання/ настрої
 - Ні, надаю перевагу прозі
 - Так, читаю, пишу власні
 - Не цікавлюся літературою взагалі
2. *Чи знаєте Ви значення терміна «оказіоналізм»?*
 - Так, я знаю що це за термін
 - Траплялося якось, проте значення не пам'ятаю
 - Вперше дізнаюся про такий термін
3. *Чи знаєте Ви значення терміна «індивідуально-авторський неологізм»?*
 - Так, я знаю що це за термін
 - Траплялося якось, проте значення не пам'ятаю
 - Вперше дізнаюся про такий термін
4. *Чи знаєте Ви значення терміна «неологізм»?*
 - Так, я знаю що це за термін
 - Траплялося якось, проте значення не пам'ятаю
 - Вперше дізнаюся про такий термін

5. Як Ви ставитесь до вживання авторами їх власних слів (вигаданих)?

- Ставлюся позитивно, такі слова додають експресії
- Негативно, я не розумію їх значення та функції
- Байдуже, не помічаю таких слів у поезії

6. На Вашу думку, які лексичні одиниці належать якому автору?

1) стожаль, смертеіснування,
пожежностанна	<i>Микола Вінграновський</i>
2) моїсенька, не-минай-корчма,
дужень	<i>Ліна Костенко</i>
3) стежкоюблукатий,
вечірньосірогусо, малиноголово	<i>Борис Олійник</i>
4) цяцьковано-ганчір'яний,
обіймами-сповнені-руки,
гротескно-яскравий	<i>Анна Багряна</i>
5) буттєбезмежність,
понаднатхненність,
недовнутрішня	<i>Ірина Шувалова</i>
6) якийсь-необдуманно-впевнений,
пречисто-нечиста, незнайомо-
знайомі	<i>Василь Стус</i>
7) журавлить, відлебеділо, чайно,
жайворово	<i>Оксана Забужко</i>

Додаток В. Результати анкетування.

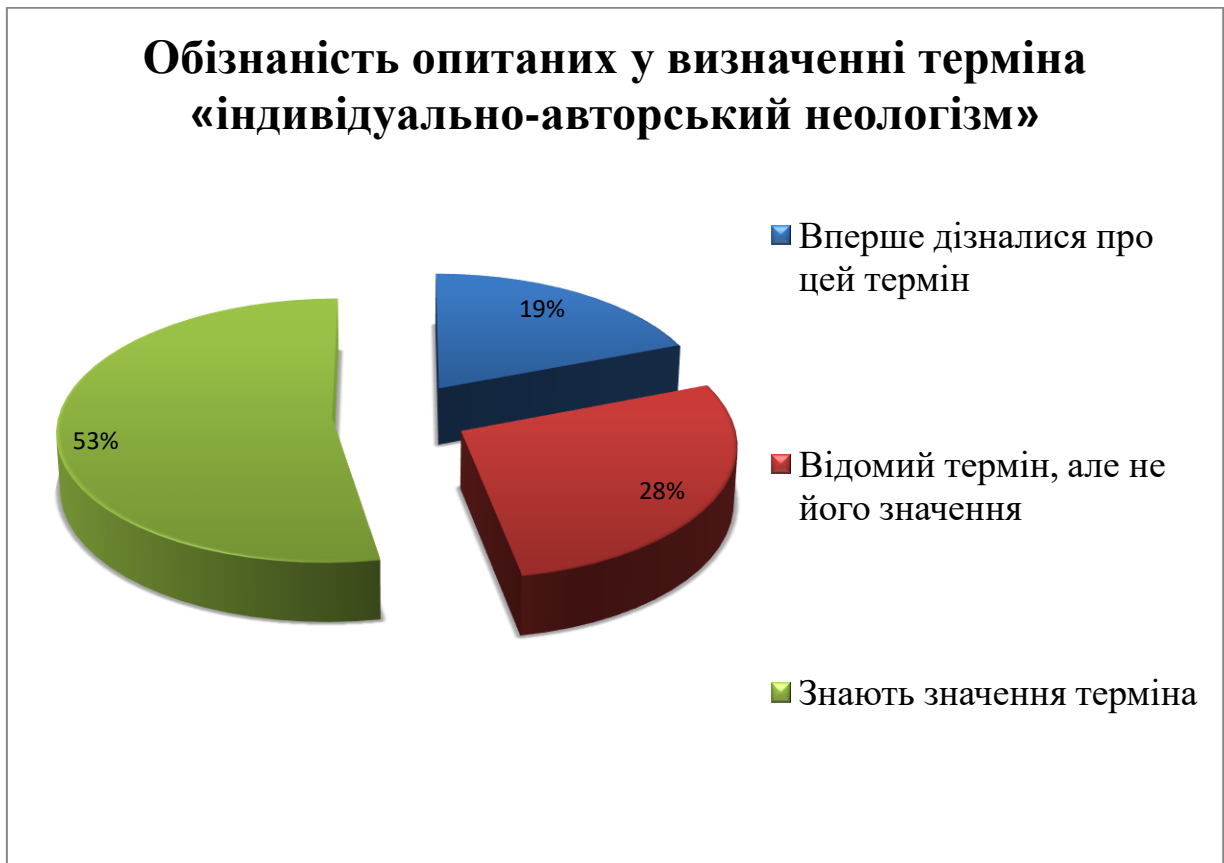
Діаграма 1.

Діаграма 2.

Діаграма 3.

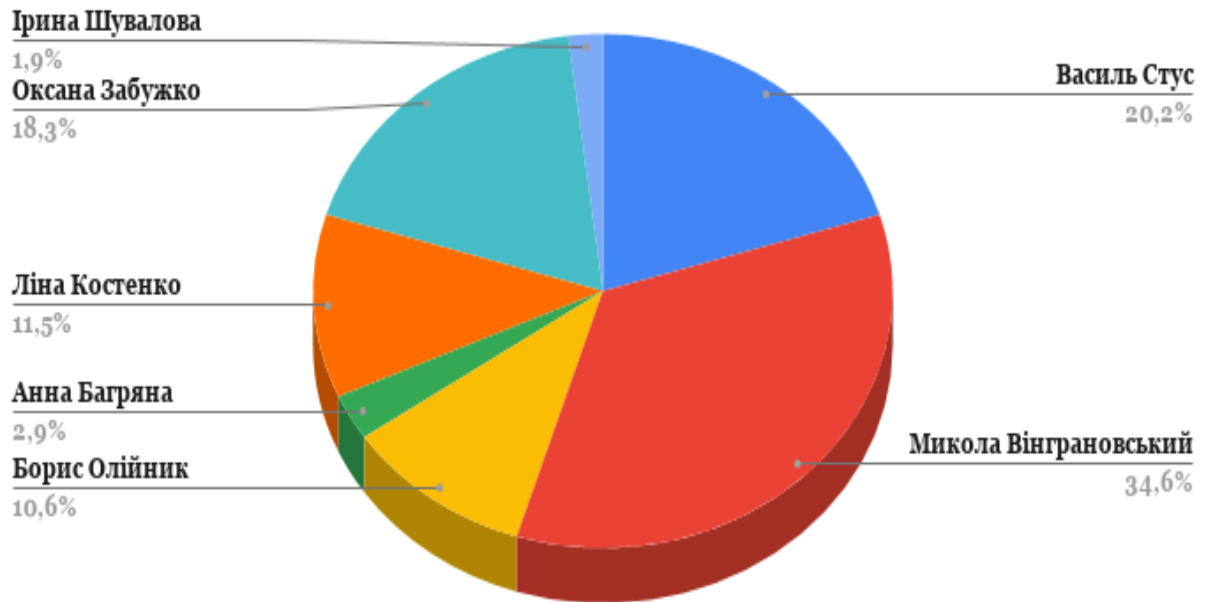

Діаграма 4.

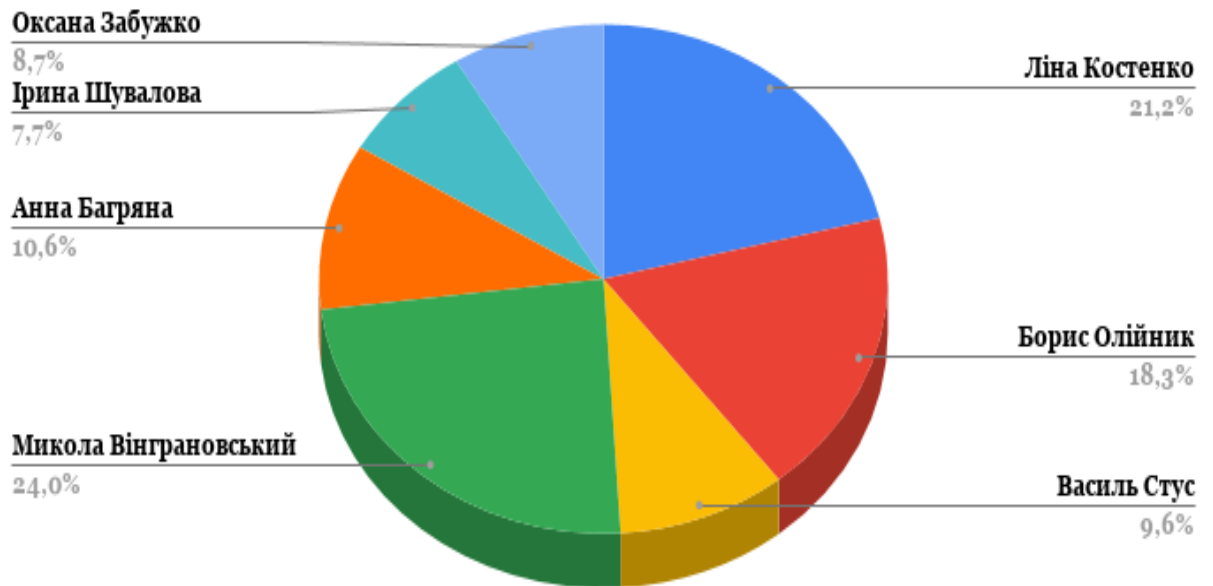

Діаграма 5.

Стожаль, смертеіснування, пожежностанна (В. Стус)

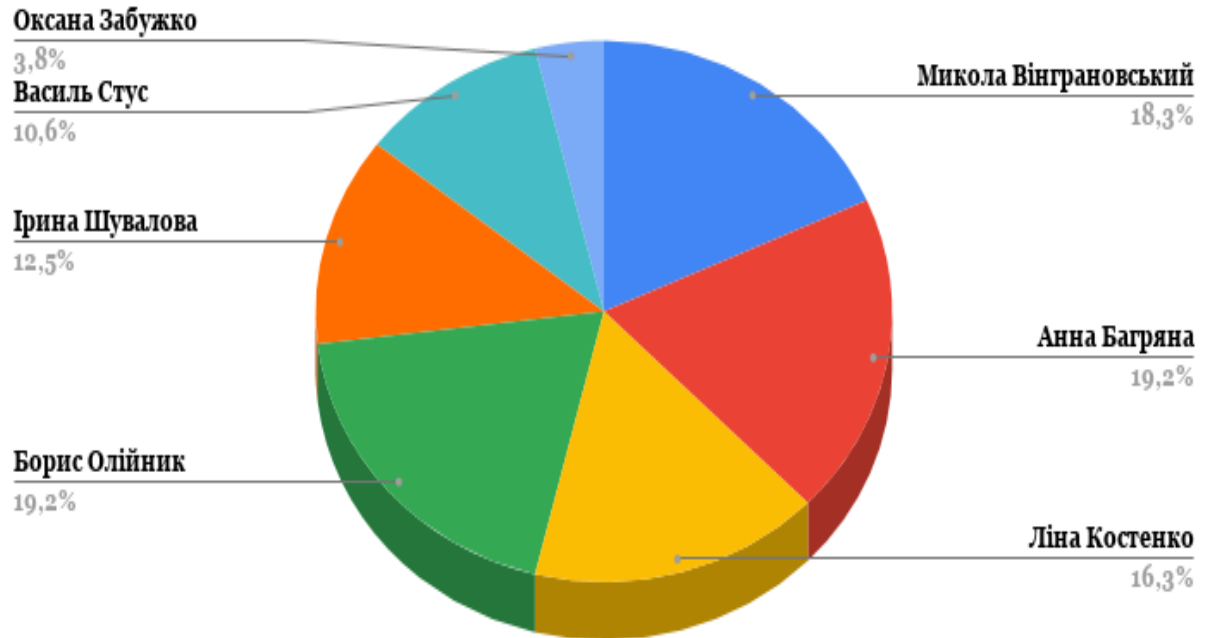

Діаграма 6.

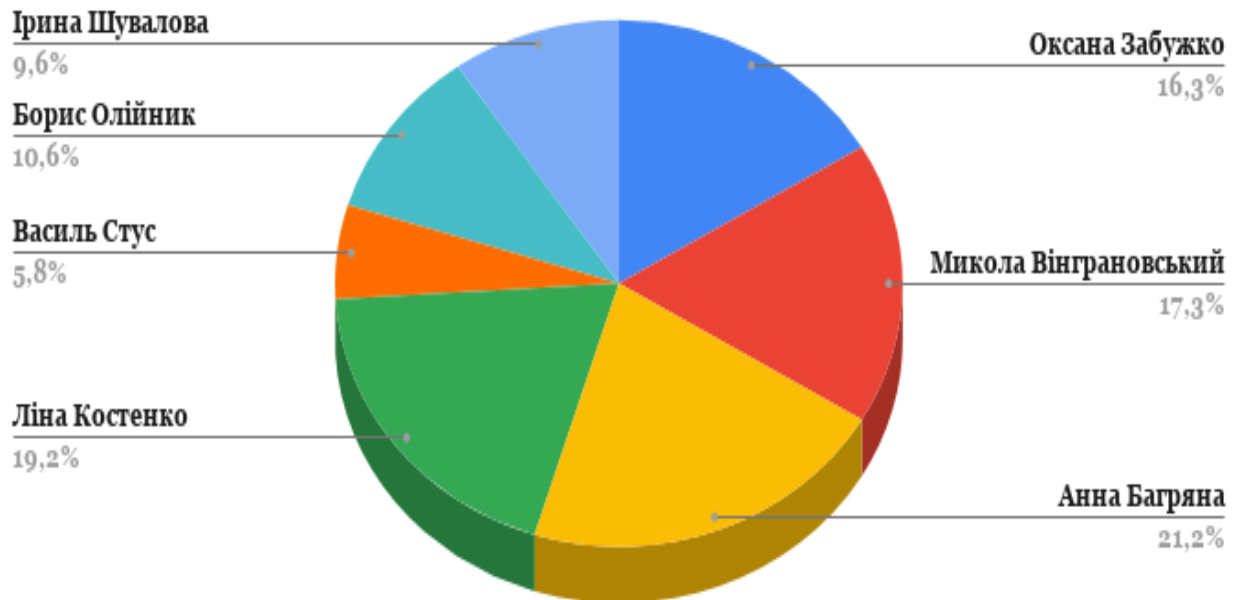
Моїсенька, не-минай-корчма, дужень (Л. Костенко)

Діаграма 7.

Стежкаяблукатий, вечірньосірогусо, малиноголово (М.Вінграновський)

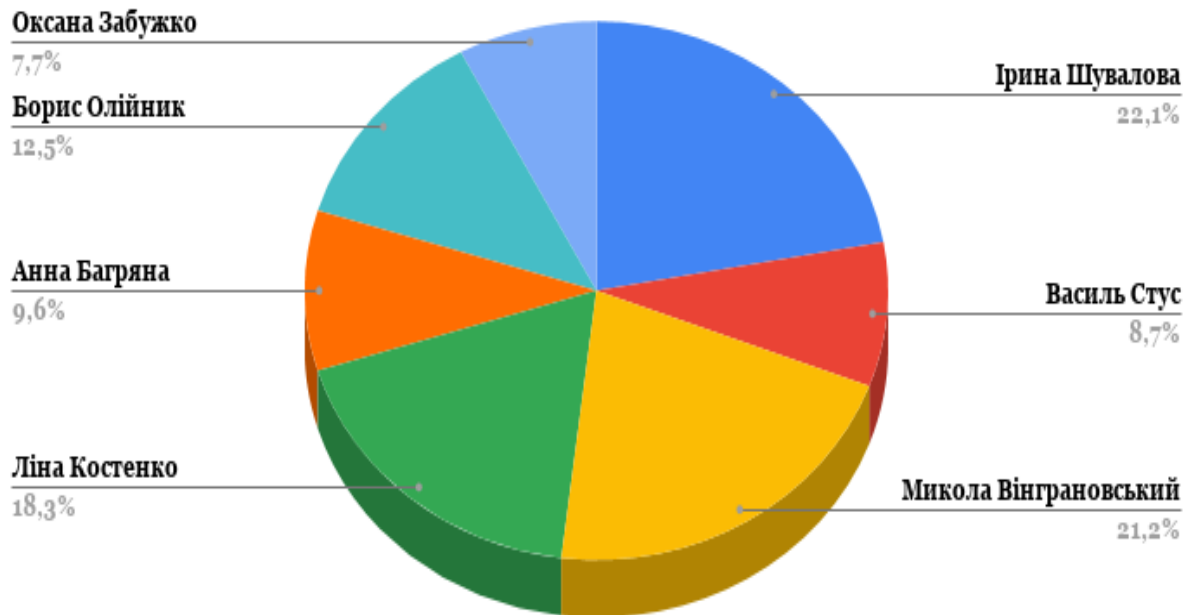

Діаграма 8.

Цяцьковано-ганчір'яний, обіймами-сповнені-руки, гротескно-яскравий (О. Забужко)

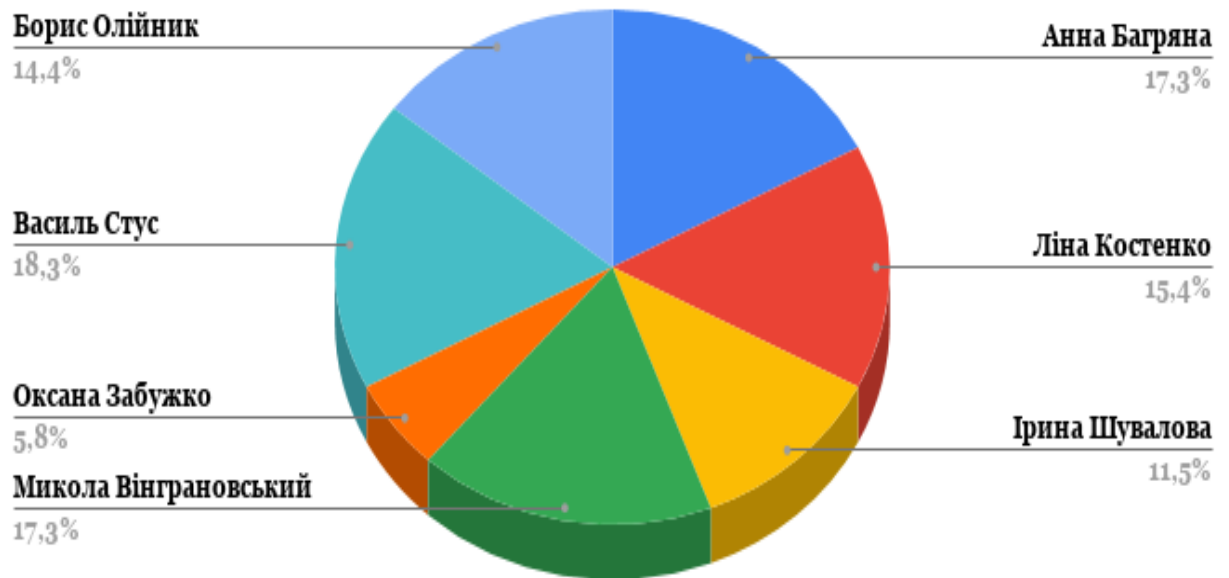
Діаграма 9.

Буттєбезмежність, понаднатхненність, недовнутрішня (І. Шувалова)

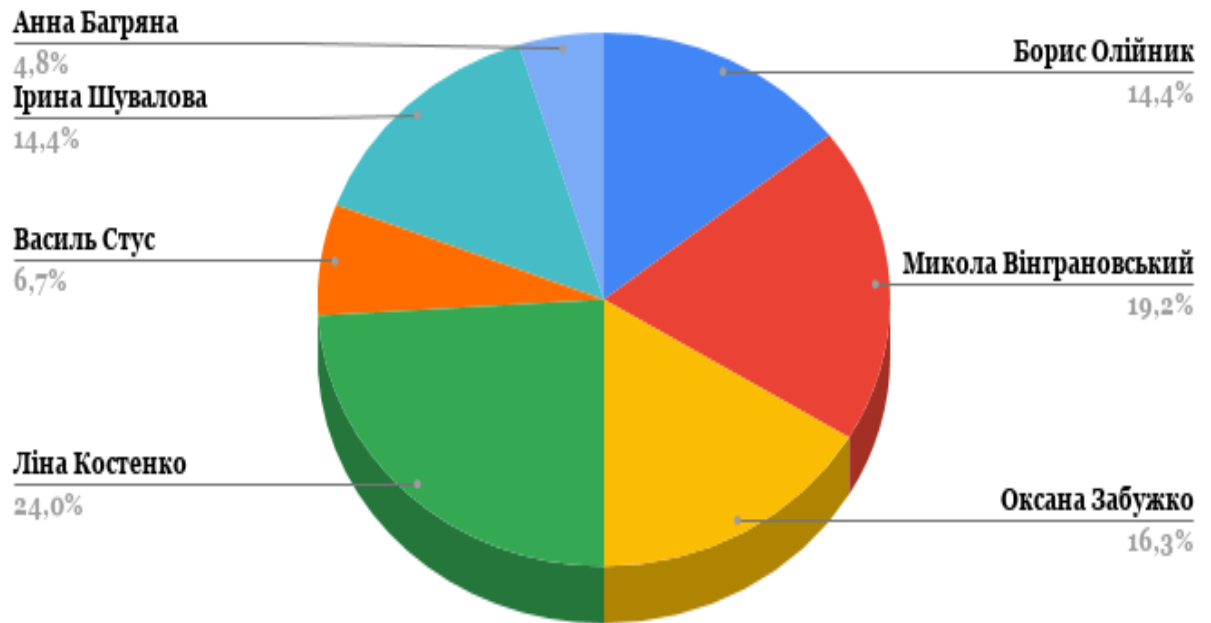

Діаграма 10.

**Якийсь-необдуманно-впевнений, пречисто-нечиста,
незнайомо-знайомі (Анна Багряна)**

Діаграма 11.

Журавлитель, відлебеділо, чайно, жайворово (Б. Олійник)

SUMMARY

Lugovska I. M. Occasional words in Ukrainian poetry discourse: structural-semantic specificity and functioning-stylistic classification in contemporary Ukrainian language.

Master diploma paper is dedicated to research of the occasional words in Ukrainian poetry discourse in modern Ukrainian language.

The lexical level of the Ukrainian language is unstable, as new words emerge because of socio-political and cultural-historical events. The vocabulary contains a great number of historicisms, jargonisms, archaisms and international words. Among words that are not generally accepted we distinguish occasional words. These lexical units are not defined by dictionaries and exist solely as words coined by authors.

The relevance of the research topic is determined by the role of occasional words in poetry, since their qualities such as expressiveness and irreproducibility make poetry more vivid; express the author's attitude to the notion.

The aim of the work is to analyze the structure, semantics, functions and stylistic role of the occasional words in Ukrainian poetry discourse.

The object of the research is the occasional words in modern Ukrainian language whereas the subject is structural and semantic specificity of occasional words and functions of these units in contemporary Ukrainian language.

The paper consists of theoretical and practical parts and conclusions.

The research has shown that usage and structure of the occasional words in modern Ukrainian language allows authors add expressiveness to their poetic texts and express author's ideas in an extraordinary way. Semantic classification was made up regarding the peculiarities of the components of the occasional words. Structural classification was made up according to the usage of morphological way of word formation.

The results of the research allow to continue and to extend study of the occasional words in lexicology, to analyze usage of different occasional units and to classify them according to certain characteristics.